

En vedhoggers historie

Roy Jacobsens *Hoggerne* som historisk roman

Erik Alexander Ravnås Aarmo

Masteravhandling i nordisk, særlig norsk,
litteraturvitenskap (NOR4091)

Høst 2012

Institutt for lingvistik og nordiske studier

Det humanistiske fakultet
UNIVERSITETET I OSLO

En vedhoggers historie

Roy Jacobsens *Hoggerne* som historisk
roman

Erik Alexander Ravnås Aarmo

© Erik Alexander Ravnås Aarmo

2012

En vedhoggers historie. Roy Jacobsens *Hoggerne* som historisk roman.

Erik Alexander Ravnås Aarmo

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Avhandlingen undersøker Roy Jacobsens *Hoggerne* (2005) som historisk roman. Kort fortalt dreier handlingen seg om vedhoggeren Timmo som ønsker å få sin versjon av historien fram i lyset. Timmos hjemsted, den finske byen Suomussalmi, var sted for en sensasjonell seier over den russiske hæren under den finsk-russiske Vinterkrigen. Under denne krigen hjalp Timmo russerne med å hogge ved, noe som gjør at han blir sett på som en forræder. Hovedkonflikten dreier seg om hvordan Timmo kan få sin versjon av krigens hendelser fortalt og dermed bli inkludert i historiediskursen. Med utgangspunkt i denne konflikten stiller jeg derfor spørsmålet: Hva slag historie finnes i *Hoggerne*?

Forholdet mellom historie og fortelling blir drøftet, med utgangspunkt i det jeg kaller en realistisk og en postmoderne tilnærming. Den fremste representanten for den realistiske tilnærmingen er Georg Lukács, men også Hans O. Granlids teorier er drøftet. Den realistiske tilnærmingen er grunnlaget for den postmoderne, og slikt sett også relevant i denne avhandlingen som i hovedsak har sitt grunnlag i disse teoriene. Hovedsakelig leser jeg romanen som en historiografisk metafiksjon, et begrep av Linda Hutcheon. Dette vil si at romanen problematiserer historieskrivingen som den selv er en del av. Innen den postmoderne tilnærmingen kan det hevdes at historiske referanser er problematisk. En historiografisk metafiksjon, med arvegods fra modernismen, sår tvil omkring språkets referanser til virkeligheten, men hevder allikevel at det finnes en forbindelse mellom tekst og historie, blant annet gjennom intertekstuelle forbindelser.

Historikeren Hayden White mener at all historieskriving er uunngåelig gjennomsyret av narrative grep. Blant annet har historikerens ideologiske ståsted blitt oversett. I

Hoggerne, som en historiografisk metafiksjon, er fortellerinstansen helt sentral for historiefortellingen. Forræderen og landsbyidioten Timmo er en marginalisert skikkelse, en som er en del av samfunnet, men ikke fullt ut integrert. Det er flere fortellerinstanser i romanen fordi Timmo, ut fra sin marginaliserte posisjon, ikke selv kan formidle sine subjektive opplevelser. *Hoggernes* fortellere er pålitelige, men også subjektive, noe som gjenspeiles i romanens historiesyn. Historieskrivingen er dermed både pålitelig og upålitelig, der ikke en gang en tilsynelatende objektiv forteller er til å stole på fullt ut. På denne måten er *Hoggerne* historieskriving, men som en postmoderne historisk roman.

Forord

Takk til min veileder Sten-Olof Ullström for gode skrivetips og fruktbare samtaler.

Takk til mine medstudenter her på Blindern, særlig Kristin og Kristian. Det har vært nødvendig med kvalitetslunsjer, kollokviégrupper og generell tullball – bøkene alene har definitivt ikke kunnet tilfredsstillere disse behovene.

Takk til familie som har støttet meg gjennom studiene, spesielt mine foreldre som har hjulpet til med korrekturlesning nå på tampen.

Takk til min kjære kone-pone, Inger Marie. Du skal ha takk for flere av disse nevnte tingene. Men også mye, mye mer.

Til min leser, som mot formodning synes vedhogging og historiske romaner er verdt noe tidsbruk: God lesning!

Oslo, den ellefte time, november 2012

Erik Alexander Ravnås Aarmo

Innhold

Sammendrag	V
Forord.....	VII
Innhold.....	IX
Kapittel 1. Innledning	1
Handlingsforløp	4
Kapittel 2. Historien, fortellingen og den historiske roman	6
De to diskursene: historie og fortelling	6
George Lukács og den historiske roman.....	7
Kritikk og utvidelse av Lukács' teori	9
Fra vitenskapeliggjøring til språkliggjøring	10
Historieskrivingens narrative trekk	11
Historiografisk metafiksjon – en postmoderne historie	13
Intertekstualitet og problemet med referanser	14
Historiens subjekt og subjektets historie.....	16
Estetikk og ideologi.....	17
<i>Hoggerne</i> som en historiografisk metafiksjon	18
Kapittel 3. Antiheltens Vinterkrig	19
Helt i sitt eget liv – Timmos motivering	19
En (tre)delt fortellerinstans.....	20
Fra Timmo til jeg	21
Det <i>omskrevne</i> sitatet	24
Vedhoggerens biografi	26
Historietilslørt fiksjon – arkaiserende effekter	27
Svart-hvitt – som skapt for en fortelling.....	29
Døden på isveien.....	31

Det evige Suomussalmi og tapt hjerteblod	34
Engel og vedhogger – helt eller idiot	35
Landsbyidioten – han som ikke gjør som de andre	36
En tømmerhuggers styrke	36
Helter med skavanker	37
Idiothelten	38
En guddommelig vedhogger og skogens mann	39
Den sterke blant de svake	40
Vi er alle russere!	41
Ramme og oppgjør: Suslovs lignelse	42
Moral møter krig – vedhogger møter Historien	44
Kapittel 4. Avslutning	47
Jacobsens historiske romaner og deres historiesyn	49
Litteratur	51

Kapittel 1. Innledning

I 2005 gav den norske forfatteren Roy Jacobsen (f. 1954) ut romanen *Hoggerne*. Boken er en historisk roman som gir en framstilling av kampene i Suomussalmi under den finsk-russiske Vinterkrigen (november 1939 - mars 1940). I avhandlingen gir jeg en analyse av *Hoggerne* som en historisk roman. Den kan leses på ulike måter og gjennom en drøfting av sjangeren vil jeg avgrense meg til å lese romanen som en postmoderne historisk roman, mer presist som en "historiografisk metafiksjon" (Hutcheon 1988). Dette vil si at den presenterer en historisk hendelse, samtidig som den problematiserer det å skrive historie. I analysen vil jeg forsøke å besvare spørsmålene: Hva slag historie finnes i *Hoggerne*? Hvordan stiller *Hoggerne* seg i forhold til andre historiske kilder? Er det en "tradisjonell" framstilling av denne hendelsen?

Sjangeren, den historiske roman står i et "diskursivt skjæringspunkt". Dette definerer Anne Birgitte Rønning slik:

Den er et skjæringspunkt der fiksjonen brytes mot en historieskrivningens diskurs, og der forfatteren ut fra sin diskursive posisjon i samtiden kommer fortidens hendelser og forståelsesmønstre i møte.

(1996:3)

I kapittel 2 vil jeg drøfte dette forholdet og den historiske romanen som sjanger. Drøftingen vil ta utgangspunkt i Georg Lukács' betydningsfulle teori om sjangeren. Hans realistiske tilnærming vil settes opp mot en postmodernistisk tilnærming, representert ved litteraturviteren Linda Hutcheon og historikeren Hayden White. De postmoderne teoriene vil være forberedende for analysen av *Hoggerne* som historiografisk metafiksjon.

I lys av drøftingen i kapittel 2 vil *Hoggerne* analyseres med en postmodernistisk tilnærming i kapittel 3. Som en historiografisk metafiksjon vil den betone selve skrivingen, og erkjenne at den er en tekst på linje med historietekster. I denne erkjennelsen ligger det at både historiefaglige og skjønnlitterære tekster har en fortellerinstans som er sentral for forståelsen av fortellingen. Ifølge Hutcheon er det ofte i skjønnlitterære tekster en "ex-centric" (1988:60), en "marginalisert" forteller. Mine hovedspørsmål vil derfor være: Hvilken funksjon har fortelleren i *Hoggerne*? Hvordan påvirker valget av fortellerinstans framstillingen av Vinterkrigen? For å besvare disse spørsmålene vil jeg anvende historiefaglig litteratur som sammenligningsmateriale i forhold til fiksjonen *Hoggerne*. Den historiefaglige litteraturen vil leses ut fra den forståelse at også historietekster er *skrevne* tekster (White 2003, Hutcheon 1988:125).

Dette vil si at jeg vil undersøke historiekonstruksjonen *Hoggerne*: Hvordan har historiefortellingen *Hoggerne* gjort bruk av narrative grep?

Jeg vil understreke at dette er et *litteraturstudium* av en historisk roman. Hovedsakelig vil jeg nytte nærlesning av de skjønnlitterære verkene. Mange av de anvendte begrepene er hentet fra Hutcheon (1988) og White (1975, 2003). I analysen av både historiefaglige og litterære tekster vil jeg bygge på Gérard Genettes begreper om "transtekstuelle forbindelser" (1997a). Underveis vil jeg også diskutere og anvende flere andre bidrag fortløpende.

På tross av hele 20 utgivelser (per november 2012) er Roy Jacobsens forfatterskap forholdsvis lite omtalt. Det er skrevet om kriminalsjangeren i to masteroppgaver: en oppgave (1996) om *Det nye vannet* (1987) av Ole Martin Hillesund og en annen av Jorunn Fredriksen (2009) om *Marions slør* (2007). Det er også skrevet en masteroppgave (2001) av Lennart J. Johansen om det nordnorske stedet i *Seierherrene* (1991). Disse synes uten særlig relevans for analysen av *Hoggerne* som historisk roman. Det gjør derimot Bente Aamodtsbakkens (2010) behandling av Jacobsens *Frost* (2003), i en artikkel om romanens bruk av sagalitteratur. Mitt arbeid med *Hoggerne* sikter mot å sammenligne ulike fremstillinger av den aktuelle hendelsen, altså ikke det samme som Aamodtsbakken har gjort. Det er allikevel noen deler av Aamodtsbakkens analyse som vil være relevante. Det gjelder analysen av *Frosts* hovedperson "Gest" (Aamodtsbakken 2010:292-293) og "Historien om Helga" (Jacobsen 2003:347-350) som "historier i historien" (2010:294-296). Stort sett er det derimot påfallende hvor lite akademisk arbeid det er gjort på Jacobsens forfatterskap – særlig på de historiske romanene.

I Per Thomas Andersens *Norsk litteraturhistorie* (2012) karakteriseres Jacobsen som en "kvalitetssterk forfatter" og som "en av våre betydeligste novellister" (Andersen 2012:582), og trekker fram de historiske romanene, *Grenser* (1999), *Frost* (2003) og *Hoggerne* (2005) som betydningsfulle. Brorparten av utgivelsene er romaner, men i forfatterskapet finner vi også novellesamlinger, én biografi og én barnebok. Biografien *Trygve Bratteli* (1995), vil da også kunne innlemmes blant det historiske arbeidet av Jacobsen. Fiksjonaliteten synes ikke helt fraværende da denne boken bærer undertittelen "*En fortelling*". Andersen omtaler romanene som "klassiske historiske romaner" (Andersen 2012:582), noe som kan indikere at romanene ofte leses som tradisjonelle realistiske romaner. Selv om romanene kan forstås som "tradisjonelle", kan

de også leses med en postmoderne tilnærming. Det synes som at en undersøkelse av de historiske framstillingene vil kunne få fram nye aspekter ved Jacobsens forfatterskap.

Videre er selve sjangeren historiske romaner relevant for historiediskursen og historiefagets rolle i samfunnet. Det spesielle forholdet mellom fiksjon- og historiediskursen kan påvirke vårt historiesyn. Litteraturen har kraft til å skape historiske forestillinger og påvirker hvilke historier som blir kollektive, hevder Jørgen Norheim (2009). Med støtte i minneforskning viser han at litteraturen er med på å påvirke hvorfor vi husker noen og glemmer andre hendelser. Et eksempel på en slik "glemt" historie er Østfronten under første verdenskrig. Grunnen til at Vestfronten huskes kan blant annet knyttes til resepsjonen av Erich Maria Remarques *Im Westen Nicht Neues* (1929), ifølge Norheim.

Ingen kan seia at personlege krigsopplevningar er feil, men når personlege krigsopplevningar frå Vestfronten har etablert seg som vårt kollektive minne om krigen, er det fordi andre krigserfaringar frå andre frontar har vorte utelatne, nemleg krigen på Austfronten.

(2009:72)

Hoggerne kan leses som en "glemt" side av krigen – en forræders side. Den postmoderne romanen er kjennetegnet av å inkludere tidligere oversette perspektiver gjennom en marginalisert forteller. Et eksempel på alternative historiefremstillinger er Per Olov Enquists roman *Livläkarens besök* (1999) som i følge Rønning forhandler med fortiden: "Fiksjonen åpner opp, finner en vei inn i stoffet i form av gjetninger, innsirklinger, spørsmål og tvil" (2009:35-36). På lignende måte kan *Hoggerne* være en hypotese og en problematisering av dominerende forestillinger om Vinterkrigen. Romanen kan gi den "glemte" historien en stemme.

Roy Jacobsens valg av historisk hendelse virker å være godt motivert med tanke på disse spørsmålene. Det sensasjonelle slaget ved Suomussalmi blir ofte brukt som et symbol på finsk sisu under Vinterkrigen.¹ Selv om Finland tapte store territorier, var dette en av kampene finnene vant. Finnene var klart underlegne russerne både i antall soldater, utrustning og krigsteknologi, men klarte allikevel å stanse en total invasjon. Hendelsens status som nasjonal heltefortelling og det vanskelige naboforholdet til Russland/Sovjetunionen, gjør at forræderspørsmålet knyttet til karakteren Timmo, framstår som autentisk.

¹ "Sisu" har sin etymologi fra finsk . Norske synonymmer er "utholdenhet" og "seig viljekraft" (Guttu 2005). Begrepet knyttes ofte til karaktertrekk ved den finske soldaten i litteraturen om Vinterkrigen.

Handlingsforløp

Jeg vil nå kort gjengi handlingsforløpet i *Hoggerne*. I dette referatet kaller jeg hovedpersonen konsekvent for Timmo, men *Hoggerne* bør leses som en bok delt i to ut fra fortellerinstansene. Del 1 (kapittel 1-14) med førstepersonsforteller. Del 2 (kapittel 15-17) med tredjepersonsforteller. I del 2 mener jeg det finnes tungtveiende argumenter for å forstå del 1 som en historiefortelling *som om* jeget var sagt med Timmos stemme. Kort fortalt, i del 2 finnes motivasjonen for den senere, kronologisk sett, del 1. Selv om Timmo og jeget ikke er identiske, vil jeg allikevel påstå at jeg-instansen og karakteren er så nært knyttet at de begge kan kalles "Timmo".

Jeget, forstått som vedhoggeren Timmo, har levd hele sitt liv i Suomussalmi og nekter å flytte på tross av at de finske soldatene vil brenne husene, da den russiske invasjonen er nær forestående.² Når russerne invaderer byen blir Timmo, den eneste gjenværende finnen i landsbyen, tvunget til arbeid av russerne. Han blir satt til å hogge ved i skogen sammen med en gjeng stridsudyktige russiske soldater. Timmo blir en lederfigur i den sammensatte gruppen og det utvikler seg et slags på samhold, på tross av fysiske prøvelser og interne konflikter. Kampen for å overleve og menneskelig verdighet trues av krigens prøvelser. I tillegg til krigen har alle involverte parter, både russer og finne, én felles fiende – sprengkulden som herjer ute. Den ekstreme kulden, i tillegg til finnenes heldige strategi, fører russerne til nederlag. Russernes delmål om å kappe Finland i to, mislykkes når kampen om Suomussalmi er tapt.

Vedhoggerne klarer å rømme før finske styrker gjeninntar byen. Rømlingene kommer ikke langt før de må søke tilflukt i en skogskoie. Kulden er i ferd med å ta livene deres, men de reddes av en finsk skipatrolje. Tilbake i Suomussalmi deles gruppen. Russerne blir sendt i fangeleir og Timmo, som eneste finne blant hoggerne, sendes på feltsykehus. Han blir forhørt på bakgrunn av mistanke om å ha hjulpet fienden, men slipper tiltale. Etter et kort opphold i sykestua får han overtalt finske offiserer til å la han begynne vedhoggingen igjen. I dette arbeidet får han igjen kontakt med et par av de russiske vedhoggerne. Timmo legger en utspekulert plan som får gruppen gjenforent og senere til å rømme sammen. De drar nordover til Timmos gård på Lonkkaniemi. Her skilles de for siste gang med ulike mål for øye, både innenfor og utenfor det russiske territoriet.

² Finnenes taktikk kalles "brente jords taktikk". Dette er en forsvarstaktikk, særlig brukt under retrett, for å unngå at angriperen får hjelpemidler som bebyggelse, kommunikasjon og samband, veier og befolkning (Store norske leksikon 2005-2007).

Fra kapittel 15 endrer romanen fortellerperspektiv fra en første- til en tredjepersonsforteller, før Timmo vender tilbake til Suomussalmi uten hoggerne. Gjensynet med byens innbyggere blir derimot ikke som han hadde tenkt. Krigens hendelser ligger tungt over byen og Timmos opphold og aktiviteter under krigen blir uglesett. Det som i Timmos hode oppleves som heroiske handlinger, møter ikke samme forståelse hos andre finner. Timmos opplevelser møtes med mistro og igjen er det mistanken om forræderi som hjemsøker ham. Vinterkrigen forblir viktig i byen Suomussalmi og for karakteren Timmo, men på ulike måter. For Suomussalmi blir Vinterkrigen et symbol på den finske hærens sensasjonelle seier i en ellers tragisk krig, noe som blir institusjonalisert gjennom krigsmuseum og statlig hyllest. For Timmo derimot blir Vinterkrigen opplevelsene med de russiske hoggerne. Timmos vinterkrig må nødvendigvis sees fra et russisk perspektiv, noe som blir en annen historie enn Suomussalmis. Dette kommer jeg tilbake til i analysen.

Timmos opplevelser fra Vinterkrigen slipper ikke tak og han innhenter etter hvert informasjon for å spore opp de russiske hoggerne. Artikler og rapporter kan gi indisier på hoggernes ulike skjebner. Timmo opplever avstand, mistanke og avvisning fra omgivelsene, både i møte med krigsmuseet og en pensjonert offiser. I sin frustrasjon over ikke å bli hørt og forstått, reflekterer han over hvorfor ingen vil bekrefte *hans* historie. Det er i denne situasjon det hos Timmo tvinges fram et ønske om at noen som kan skrive vil gi hans versjon av Vinterkrigen, selv om det kan avvike noe fra slik det var.

Kapittel 2. Historien, fortellingen og den historiske roman

I forskningen om den historiske roman kan det i all hovedsak trekkes et skille mellom en realistisk tilnærming og en postmoderne tilnærming. Jeg vil i denne gjennomgangen legge vekt på den postmoderne tilnærmingen fordi flest poenger fra denne siden synes relevant i analysen av *Hoggerne*. En realistisk tilnærming vil derimot være en god tilnærming til en rekke historiske romaner. Det gjelder kanskje særlig eldre litteratur, men også mange nye verk som også forutsetter en tradisjonell historieforståelse. Den realistiske tilnærmingen, med Georg Lukács' teori som ledende, må gjennomgås fordi den er utgangspunktet for den postmoderne teorien. Postmodernistisk litteratur har, ifølge Hutcheon (1988) et paradoksalt forhold til historien. Postmoderne romaner har sitt utgangspunkt i realistiske premisser, samtidig som den problematiserer disse premissene. Dette gir mulighet til å behandle historien på en ny måte.

Historisk sett kan forskningen på den historiske roman knyttes tilbake til Aristoteles. Med dette som utgangspunkt vil jeg redegjøre og diskutere noen viktige bidrag innenfor forskningen. Som nevnt har Lukács' teori om den historiske roman stått helt sentralt. En som både gir motstand og videreutvikler Lukács' teori er Hans O. Granlid. Et klart skille mellom en realistisk tilnærming og en postmoderne tilnærming, oppstår i litteraturforskningen i 1960- og 1970-årene. Her ble mange disipliner innenfor forskningen påvirket av lingvistikkens nyvinninger. Hovedmålet med dette kapittelet er å drøfte forholdet mellom de to diskurser, historie og fortelling, og hvordan synet på dette påvirker forskningen på den historiske roman.³

De to diskursene: historie og fortelling

Historie og fortelling kan sammenfalle i flere tilfeller og er et vanlig fenomen. Homers *Odysseen* og *Iliaden*, Bibelens bøker, og den norrøne sagalitteraturen har alle historisk stoff knyttet til seg i større eller mindre grad. De har til felles at de refererer til fortidige hendelser gjennom bruk av narrative strukturer. Fortellingene har derfor blitt tolket ulikt, både som historiske fakta, men også som oppdiktet fiksjon. I én situasjon som det ene eller det andre, i andre som begge deler, fullt ut eller delvis. Forholdet mellom historie og fortelling er på noen områder så like at det kan være vanskelig å skille. Rønning hevder at det er historien som "sannhetssøkende diskurs" som skiller den fra fortellingen, ved å gi seg ut for å være "en form for «sannhet»" (Rønning 1996:2). Å skille områdene er et

³ Mer utførlige redegjørelser av sjangeren finnes i Jerome de Groot *The Historical Novel* (2010) og Anne Birgitte Rønning *Historiske diskurser. Historiske romaner mellom fiksjon og historieskriving*. (1996).

grunnleggende problem i lesingen av historiske romaner. Kanskje det heller ikke gir mening å skille disse områdene?

Skillet mellom "virkelighetsskildring" og "en oppdiktet virkelighet" gis behandling av Aristoteles. Her forstås skillet mellom historie og litteratur som et kunnskapsteoretisk skille:

For forskjellen mellom en dikter og en historieskriver ligger ikke i at den ene uttrykker seg i vers og den andre ikke gjør det [...]. Nei, forskjellen består i at den ene forteller ting som har skjedd, den andre slikt som *kunne* skje.

(Aristoteles 2008:47)

For Aristoteles er litteraturen en etterligning (*mimesis*) av virkeligheten. Historikeren beskriver virkeligheten, mens dikteren etterligner den. Dikteren står over historikeren, i følge Aristoteles: "Diktningen uttrykker nemlig i høyere grad det allmenne, mens historien beskjeftiger seg med det individuelle" (2008:47). Med det allmenne menes det som er sannsynlig og nødvendig for det spesifikt menneskelige. Denne dikotomien har stått seg i litteratur- og historieteorien og gjenfinnes i at det stilles ulike krav til estetiske og historiefaglige tekster.

Hva så med en roman som påstår å være historisk? Hvilke krav kan stilles til den? Ulike forskere har forsøkt å besvare hvordan den kan leses, både for den historisk interesserte og for den som søker den estetiske opplevelsen. Det er i dette grenselandet den historiske roman opererer, med et noe uavklart forhold til begge sider. Rønnings oppfatning om at sjangeren står i et "diskursivt skjæringspunkt" (1996:3) får fram at romanformen er en hybrid: både historie og fortelling. Rønnings begrep er på mange måter en postmoderne tilnærming, da Lukács har en ganske annen forståelse av forholdet mellom historie og fiksjon.

George Lukács og den historiske roman

Georg Lukács har med blant annet *Der Historische Roman* (1937), stått for en av de mest kjente forsøkene på å gi en avgrenset definisjon av den historiske roman.⁴ Det er vanskelig å avgrense én definisjon på den historiske romanen ut fra Lukács forskning, så jeg vil forsøke å gi en sammenfatning av sentrale deler. Det gjelder hva Lukács legger i begrepet "historisk bevissthet" og hvilken rolle ulike karakterer skal spille i romanen.

⁴ Jeg bruker en engelsk oversettelse, *The Historical Novel* (Lukács 1969).

Lukács eksemplifiserer (definerer, vil noen hevde) den historiske roman ut fra den engelske forfatteren Sir Walter Scotts historiske romaner.⁵ Han er kritisk til forhenværende realistisk litteratur, som ikke er "ekte historisk", da den mangler "historisk bevissthet": "the specifically historical, that is, derivation of the individuality of characters from the historical peculiarity of their age" (Lukács 1969:15). Det holder ikke at romanen er utstyrt med kostymer og kulisser, som vikinger er utstyrt med øks og skjold i strid, eller adelens rikdom skildret i detaljerte fremstillinger av datidens eksteriør. Lukács søker noe mer med den historiske romanen: Den historiske bevisstheten må framvise historien som prosess (1969:27). Det som kommer til uttrykk her er et marxistisk historiesyn, basert Hegels teori om historiens dialektiske utvikling. Det blir forfatterens oppgave å gjøre denne prosessen tydelig gjennom romanens skildringer.

Scott belongs neither with the ardent enthusiasts of this development, nor with its pathetic, passionate indicters. He attempts by fathoming historically the whole of English development to find a 'middle way' for himself between the warring extremes.

(Lukács 1969:31).

Scotts mesterverk forstås ut fra konteksten den er skapt i, det post-revolusjonære stabile England i starten av 1800-tallet og kapitalismens tidlige fase, hevder de Groot (2010:24). Lukács anser dette for å være begynnelsen for massenes erfaring av historisk bevissthet, et historiesyn som noe ikke-statisk (de Groot 2010:25).

Hovedpersonens rolle er sentral i hvordan forfatteren skal få fram den riktige historiebevisstheten. I Scotts romaner er hovedpersonen en type, en middelmådig, gjennomsnittlig engelskmann (Lukács 1969:32). Forfatterens verktøy er denne helten, som med bein i begge leire kan få de ulike sidene i kontakt med hverandre (Lukács 1969:36-37). Dette står i kontrast til tidligere historiske romaner der det har vært tradisjon for å la kjente historiske personligheter, for eksempel konger, krigsherrer og andre myteomspunne skikkelser, være hovedpersoner. De historiske personlighetene skal bare fungere som representanter for viktig og betydelige bevegelser i samfunnet, og må ikke psykologiseres (Lukács 1969:38-39). "Scott thus lets his important figures grow out of the being of the age, he never explains the age from the position of its great representatives [...] Hence they can never be central figures for the action" (Lukács 1969:40). Verken hovedpersonen eller de historiske personlighetene skal påvirke handlingen på eget initiativ. Historien, nærmest som et selvstendig subjekt, skal selv påvirke karakterene til handling.

⁵ De Groot (2010:17) regner Scotts historiske romaner for å være *Waverly* (1814), *Guy Mannering* (1815), *The Antiquarian* (1816), *Rob Roy* (1817), *Heart of Midlothian* (1818) og *Ivanhoe* (1819).

Kritikk og utvidelse av Lukács' teori

Ved avgrensningen av Lukács' teori er det et problem at den ser "fortiden som nåets forhistorie": "Med et annet historisk ståsted ville kanskje ikke genrens historiske begynnelse vært Walter Scott, men Walpole, Flaubert eller Meyer" (Rønning 1996:26-27). Det er særlig to problemer som Lukács' teori kritiseres for: den bygger på en for enkel representasjonsmodell og han avgrenser romantypen til å gjelde en for liten andel av det som kan kalles historiske romaner (Rønning 1996:29). "Realisme"-problemet er knyttet til Lukács' marxistiske historieoppfatning, noe som jeg kommer tilbake til i behandlingen av den postmoderne tilnærmingen.

Avgrensningen må kunne utvides til også å gjelde flere typer. Harry E. Shaw skisserer tre måter romaner kan bruke historien (1991:537). Historien kan for det første fungere som levendegjøring av fortellingen, men på grunn av et ofte tynt historisk alibi, blir de overflatiske. En annen måte er at historien kan fungere som kulisser for en samtidsfortelling, men det overflatiske er også synlig her. Den foregående historiebruken inkluderer ikke Lukács i sin avgrensning om å være *historisk* roman. Shaws tredje måte har derimot likheter med Lukács' syn:

Finally, historical fiction can represent a wide range of historical interests, ranging for the synchronic particularities of a given moment in the past, to (and here we rejoin Lukács) the diacronic working of historical process itself.

(Shaw 1991:537).

Med en postmoderne tilnærming, et "retorisk blikk", kan også romaner som bruker historien på de foregående måtene, også være interessante.

I Lukács' fotspor følger og diskuterer Hans O. Granlid den historiske romanens historisitet i *Då och nu* (1964). Han opprettholder det kunnskapsteoretiske skillet etter Aristoteles:

Vetenskapsmannen samlar och fogar ihop det förgångnas dödsfall och benknotor till »rationella» skellet; diktaren sätter kött, hud och hår på konstruktionen. Historikern av facket återuppför det ruinerade huset; författaren inreder det. [...] – vem som kommer närmast är ett olösligt problem.

(Granlid 1964:14-15)

Granlid stiller spørsmål ved et sentralt poeng i Lukács' teori: "Rymmer verkligen den moderna historiska romanen andra problem än samtidsromanen?" (1964:13). Her pekes det på et problem ved den historiske romanen, det Granlid kaller analogiproblemet (1964:18). Granlid hevder at det historiske stoffet er utgangspunkt for den kunstnerlige prosessen og kan fungere som et middel i dikterens uttrykk for sin egenart og sitt livssyn (1964:15-16). Et annet problem kaller han arkaiseringsproblemet (Granlid 1964:16). I hvilken utstrekning vil forfatterens markere at han skriver historie? En fortidig virkelighet

kan markeres gjennom språket eller tidsmarkører, som en slags historieeffekt i romanen. Språket kan være arkaisk og bygge på eldre, gammeldags språk, både i ord og setningsoppbygning. I Undsets sagapastisj *Fortællingen om Viga-Ljot og Vigdis* (1909) finner vi eksempler på dette:

[...] Men det lader ilde, datter, at svare gjest i stuen slig.“
Ljot lo og svarte:
”Ikke var det visst ilde ment – og saa ung møs tale veies ikke nøie.“

(Undset 1909:5)

En annen type arkaisering er tidsmarkører som for eksempel direkte henvisninger: ”Den 17.mai i år 1814 skjedde det...”. Det kan også refereres til fortiden ved bruk av henvisning til kjente historiske motiver eller personer, som indirekte vil si noe om tiden: ”I forkanten av slaget ved Stiklestad var Olav Haraldsson...”. Arkaiseringen har også sine begrensninger, og kalles av Granlid anakronismeproblemet. Han viser at man er nødt til å anvende et moderne språk og referere til moderne ideer for at samtidens lesere skal kunne begripe romanen (Granlid 1964:19). Teksten er med andre ord en illusjon om autensitet, når den framstår som noe fortidig.

Gjennom sine analyser av *Då och Nu* (1964) mener Granlid å se at moderne svenske romaner har en nedgang i bruk av arkaisering, og en økning i bruk av analogier.⁶ Dette svekker den historiske romanens historisitet, i følge Granlid (1964:304). Selv om Granlid følger i Lukács tradisjon, toner han ned det ”historiske” i den historiske roman, selv om han absolutt mener at den kan eksistere.

Fra vitenskapeliggjøring til språkliggjøring

Gjennom det 19. århundre ble Aristoteles’ rangering snudd opp ned: Historiografien fremstod nå som ”«sannere» enn fiksjonen”, hevder Rønning (1996:3). Dette må sees i sammenheng med vitenskapeligjøringen av historiefaget med krav om kildegransking og dokumentasjon. Selv om Lukács var litteraturforsker, ilegger også han historiefaget stor betydning ved at han ønsker en mest mulig korrekt fremstilling. Det skjer en endring fra 1960-årene, en ”språklig vending” innenfor flere disipliner, deriblant historie og litteratur. ”Den språklige vendingen” kan kort fortalt sies å være at Ferdinand de Saussures lingvistiske begreper, innsikter og analysemåter lot seg overføre også på større språklige enheter og ikke-lingvistiske områder (Refsum 2007a).

Den historiske romanen påvirkes av dette gjennom språkliggjøringen av historiefaget. Bevisstheten om at historie produseres og *skrives* hadde stor innflytelse på den delen av

⁶ Granlids ”moderne svenske romaner” er utgitt (rekkefølge slik de er analysert i *Då och Nu* (1964)): 1920, 1949, 1943, 1944, 1948, 1943, 1945, 1962, 1962, 1959, 1957, 1961, 1961, 1962 og 1963.

historiefaget som arbeidet med historieskrivingen, "historiografien". Her konsentrerte de seg om hvordan historikeren arbeidet med stoffet og den teoretiske refleksjonen omkring de problemene han står overfor (Lothe 2007c). For synet på den historiske romanen betydde dette en endring:

First, it suggests that 'History' has come under some attack as a way of legitimating particular versions of the past. Second, the 'literariness' of history has led to resurgence of interest in fictional forms and the ways they represent the past.

(de Groot 2010:112)

Histeskrivingens narrative trekk

En med særlig innflytelse på språkliggjøringen av historiefaget er Hayden White. Heidi Norland omtaler White slik, i innledningen til essaysamlingen *Historie og fortelling* (2003):

White har fremfor alt utforsket forholdet mellom historie og fortelling. Hans hovedanliggende har vært å undersøke den sterke og langvarige forbindelsen mellom narrativitet og historieskriving. [...] Hva er historie? Hva er fortelling? Og hva blir historien når den blir fortalt?

(Norland 2003:8)

Norland poengterer Whites interesse for forholdet mellom de to diskursene og hvordan de er uløselig knyttet til hverandre. I bunn og grunn er fortiden en rekke enkeltstående hendelser uten spesiell tilknytning til hverandre. Det er først når historikeren skal presentere den fortidige hendelsen at den får narrative trekk, det vi kaller "historie". Når White mener å se at "nøytrale" sjangre som krøniken og annalen også har narrative trekk, mener han det kan knyttes til et ønske om at hendelsene skal oppvise "koherens, integritet, fullstendighet og avslutning" (White 2003:83). Dette er derimot en ønsketenkning da hendelsene *i seg selv* ikke inneholder en spesiell struktur.

Et eksempel på hvordan historien konstrueres er historikerens "innplotting" av hendelser. White hevder at historieteksten er strukturert i plot, lik en litterær forfatter som komponerer fiksjon (White 2003:32).

Hendelsene *gjøres* til en fortelling ved at man dekker over eller underordner enkelte av dem og retter søkelyset mot andre, ved karakterisering, ved motivisk gjentakelse, variasjon av tonefall og synsvinkel, alternative beskrivende strategier og lignende – kort sagt, alle de teknikkene vi normalt ville vente å finne i innplottingen av en roman eller et skuespill.

(White 2003:33)

Ved å konstruere en fortelling står historikeren ansvarlig for hvilken struktur innplottingen skjer etter. For eksempel finner White fire arketypiske historiestrukturer, i *Metahistory* fra 1973:⁷ "Romance, Tragedy, Comedy and Satire" (White 1975:426). Framstillingen av den franske revolusjonen kan illustrere dette: Burke framstiller hendelsene "groteske, ved å rekode dem som ironi; Michelet redkoder disse hendelsene i modusen synekdoke;

⁷ Jeg bruker en utgave fra 1975, *Metahistory* (White 1975).

Tocqueville rekoder dem i modusen metonymi" (White 2003:50). Her beskrives henholdsvis en satirisk, romantisk og tragisk struktur i historieskrivingen.

Fordi det er et begrenset antall strukturer å bygge historier rundt, skjer det en "domestisering" av historien, altså at "det ulike fremstår som likt" (Norland 2003:11). På denne måten mener White at det er en "uutryddelig relativitet i enhver fremstilling av historiske fenomener" (2003:124). I *Metahistory* konkluderer White med at det finnes flere sannheter, basert på hvilke ideologiske preferanser historikeren på forhånd har gjort seg (1975:426-427). Historikeren kan ikke hevde at hans framstilling er mer "sann", fordi den er mer "realistisk", da den bare er én av flere mulige tolkninger av fortidens virkelighet (Norland 2003:19). White har møtt størst kritikk og motstand på dette standpunktet, fordi det er direkte knyttet til historiefagets betoneelse av "sannhet".

Whites avvisning av det vitenskapsteoretiske fundamentet for historieskrivingen har ført til mange debatter om relativisme og revisjonisme i historieskrivingen (Norland 2003:20).⁸ White tar avstand fra revisjonismens framstilling av 2. verdenskrig, og interessant nok påpeker han likheten mellom revisjonistenes og tradisjonell historieskriving, der begge forholder seg til et forenklet syn mellom "fakta, historietekst, og sannhet" (Norland 2003:21). "I realiteten er nok Whites og de fleste «tradisjonelle» historikers syn på Holocaust, [...] nokså sammenfallende", mener Norland (2003:21). Mange reagerer på Whites problematisering og refleksjoner rundt hva som former framstillinger av Holocaust (Norland 2003:22). Dette bunner blant annet i hans syn på historiefagets utilstrekkelighet mot å nå den fulle sannheten omkring denne hendelsen. Whites standpunkt kan kalles for "epistemologisk relativisme" mener Norland. Dette forstår hun som en erkjennelse av at kunnskap i en historiefremstilling er "begrenset, ufullkommen og ufullstendig" (Norland 2003:23). Fremstillingens begrensning forhindrer ikke White å innta en bevisst etisk og ansvarlig holdning til fortidens hendelser. De moralske utfordringene en relativistisk tilnærming står overfor og mulige løsninger blir også tatt opp senere.

Whites teori og språkliggjøringen har dreid spørsmålet bort fra et typisk "realistisk" spørsmål, om historien er korrekt, til en retorisk tilnærming: På hvilken måte og hvordan blir historien fortalt? White foreslår at det han kaller modernistiske hendelser, som kan karakteriseres som flerdimensjonale, må beskrives med modernistiske framstillingsteknikker," (i "Den modernistiske hendelsen", White 2003). En lignende

⁸ "Historierevisjonisme anvendes i dag som en samlebetegnelse på historikere som bagatelliserer den systematiske utryddelsen av jøder under krigen" (Norland 2003:20-21)

tanke finner vi i Hutcheons teori, som ikke finner løsningen i modernismen, men i *postmodernismen*.

Historiografisk metafiksjon – en postmoderne historie

"I would define historical fiction as that which is modelled on historiography to the extent that it is motivated and made operative by a notion of history as a shaping force", skriver Hutcheon (1988:113). Lukács' teori holder ikke når man skal forstå postmoderne historiske romaner, i følge Hutcheon. Hovedpersonen er slett ingen "universell type", slik Lukács ønsker, men en unik og spesifikk karakter (Hutcheon 1988:114) Når det gjelder romanens historiske (i følge Lukács: overflatiske) detaljer, anser leseren tvert imot slike detaljer som viktig, hevder Hutcheon (1988:114). Historiske sannheter og løgner kan gi en historieeffekt som tilslører fiksjonaliteten. Dette gjelder også historiske personers rolle. En framtrædende person kan gjøre historien mer gyldig og autentisk (Hutcheon 1988:114).

I *A Poetics of Postmodernism* (1988) viser Linda Hutcheon til hva hun hevder er en rekke eksempler på moderne kunst som behandler historie på en ny måte. Spesielt interesserer hun seg for de postmoderne historiske romanene, kjennetegnet ut fra sine paradoksale trekk etter sitt grunnlag i postmodernismen (Hutcheon 1988:ix). Slik jeg forstår Hutcheons "historiografisk metafiksjon", kan det være en måte å lese historiske romaner på. Jacobsens roman *Hoggerne* kan leses som en realistisk historisk roman, men dette kan føre til at viktige poenger i teksten går tapt.

Som blant annet de Groot og Refsum er inne på, kan det være vanskelig å definere postmodernisme. De Groot sammenfatter postmodernisme som "as a set of ideas and practices that reject hierarchy, stability and categorization" (de Groot 2010:109). Refsum mener at felles for postmodernister er oppgjør med totalitetstenkning og "de store fortellingene", troen på vitenskapelig frihet og dens tverrfaglige forbindelser (Refsum 2007b). Som stilretning er den både et brudd med og en videreføring av modernismen, derav prefikset 'post-'. Der den modernistiske kunsten omhandler muligheten til å oppnå sikker erkjennelse, leker heller postmodernismen med dette gjennom "forskjellige virkelighetsmodeller, skrivesett og litterære konvensjoner" (Refsum 2007b).

For Hutcheon er postmodernisme først og fremst et selvmotsigende fenomen: "[O]ne that uses and abuses, installs and then subverts, the very concept it challenges" (Hutcheon 1988:3). I motsetning til modernismen er postmodernismen "resolutely historical, and inescapably political" (Hutcheon 1988:4). Postmodernismen gjør to

samtidige trekk: Den gjeninsetter historisk kontekst som viktig og bestemmende, samtidig som den problematiserer forestillingen om historisk kunnskap (Hutcheon 1988:89). Der modernismen forneker historien, gjenforener postmodernismen kunsten med historien, ikke som nostalgi, men med et kritisk blikk. Postmodernismen parodierer, forstått som repetisjon med en kritisk distanse, fordi man ikke lenger kan framkalle en genuin historisitet (Hutcheon 1988:24-26). Dens oppgjør med masse- og totalitetstenkning kommer til uttrykk gjennom kritikk rettet mot maktsentrum som har stått og står for kunnskapsproduksjon i samfunnet av institusjoner: media, universiteter, museum og teater (Hutcheon 1988:9). Den som kommer til ordet i kritikken er "[t]he ex-centric, the off-center" (Hutcheon 1988:60), de marginaliserte i samfunnet. De har tidligere vært "stumme" på grunn av for eksempel rase, kjønn, seksuell legning, etnisitet, urfolksstatus eller klassetilhørighet (Hutcheon 1988:61). De marginaliserte står i en paradoksal situasjon: De er både innenfor og utenfor. De identifiserer seg med sentrum, men nektes adgang av sine "egne".

En historiografisk metafiksjon stiller en rekke spørsmål angående ulike områder: fortidens tekster og intertekstualitet, referanse og representasjon, subjektivitet og identitet, og ideologiske implikasjoner ved det å skrive om historie (Hutcheon 1988:117). Intertekstuelle referanser er sentralt i disse postmoderne romanene, gjennom å parodierte, bruke og misbruke fortidige (historie-)tekster (Hutcheon 1988:125-126). Intertekstualiteten kan sees i sammenheng med synet på språkets referensielle begrensninger: De postmoderne romanene både undergraver og forutsetter et referensielt forhold (Hutcheon 1988:141). Videre er romanene kjennetegnet ved en særegen forteller i romanen, enten en kontrollerende stemme eller flere (noen ganger utydelige) stemmer som motsier hverandre (Hutcheon 1988:160). Et siste kjennetegn er at romanene anerkjenner at all historieskriving inneholder en paradoksal ideologi: den er avhengig av den samme ideologien som den problematiserer (Hutcheon 1988:178-180). Disse områdene er delvis integrert og avhenger av hverandre.

Intertekstualitet og problemet med referanser

Den postmoderne romanen er nødt til å ta utgangspunkt i tidligere tekster, fordi språkets referanse til virkeligheten ikke kan tas for gitt. Hutcheon bruker et samlebegrep, intertekstualitet, om teksters forhold til hverandre. Jeg vil hovedsakelig anvende Genettes begrep, "transtekstuelle forbindelser" om det samme. Genette skisseres fem

typer forbindelser i *Palimpsests* fra 1982:⁹ intertekstualitet, paratekst, metatekstualitet, arketekstualitet og hypertekstualitet. Forbindelsene må ikke forstås som absolutte kategorier, men overlappende og med gjensidig kontakt (Genette 1997a:7)

Intertekstualitet forstår Genette som tilstedeværelse mellom to eller flere tekster, som for eksempel sitater, plagiering eller allusjoner (1997a:1-2). Paratekster er derimot mer distanserte forbindelser som overskrifter, notiser og forord, men også innbinding, illustrasjoner og lignende (Genette 1997a:3). Metatekstualitet er forstått som kommentarer til teksten (Genette 1997a:4). Arketekstualitet involverer teksten "completely silent, articulated at most by only a paratextual mention", skriver Genette (1997a:4). Tekstens sjanger, for eksempel "roman" eller "biografi" påvirker hvordan den tolkes, og er uttrykt arketekstualitet. Hypertekstualitet er definert som: "any relationship uniting a text B (which I shall call the *hypertext*) to an earlier text A (I shall [...] call it the *hypotext*), upon which it is grafted in a manner that is not that of commentary" (Genette 1997a:5). Et eksempel på hypertekstualitet kan finnes mellom *Odysseen* som tilegnes Homer (rundt 700 f.kr.), James Joyces *Ulysses* fra 1922 og Paal Brekkes *Roerne fra Itaka*, utgitt første gang 1960.¹⁰ *Odysseen* kan leses som en hypotekst til hypertekstene, *Ulysses* og *Roerne fra Itaka*. Det er for eksempel store forskjeller mellom *Odysseen* og *Ulysses*, men de har en motivisk likhet knyttet til seg.

The intertextual [med Genettes begrep: "transtexual"] parody of historiographic metafiction enacts, in a way, the views of certain contemporary historiographers: it offers a sense of presence of the past, but a past that can be known only from its texts, its traces – be they literary or historical.

(Hutcheon 1988:125)

"The past really did exist, but we can only "know" that past today only through its texts, and therein lies its connection to the literary", hevder Hutcheon (1988:128). Parodien er historien "nytenkt – som menneskelig konstruksjon" (Hutcheon 1988:16).¹¹

Postmodern intertextuality is a formal manifestation of both a desire to close the gap between past and present of the reader and a desire to rewrite the past in a new context. [...] [I]t directly confronts the past of literature – and of historiography, for it too derives from other texts (documents). It uses and abuses those intertextual echoes, inscribing their powerful allusions and then subverting that power through irony.

(Hutcheon 1988:118)

Parodien ødelegger ikke fortiden men verner om og stiller spørsmål ved fortiden (Hutcheon 1988:126).

⁹ Jeg bruker en engelsk oversettelse, *Palimpsests* (Genette 1997a)

¹⁰ Jeg leser de norske oversettelsene *Odysseen* (Homer 1996), *Ulysses* (Joyce 1999) og *Roerne fra Itaka* (Brekke 1993)

¹¹ Min oversettelse av "rethought – as human construct" (Hutcheon 1988:16)

Den historiske romanen avhenger av transtekstuelle forbindelser på grunn av problemer med språkets referensialitet. Problemets kjerne beror på en språkmodell som viser at det er et konstruert forhold mellom tegnet og det betegnede (Saussure 1983), altså mellom teksten og den historiske hendelsen. En realistisk lesning vil dermed føre til en "referensiell feilslutning". At det betegnede er skilt fra tegnet fjerner muligheten for at språk henviser til historiske hendelser (de Groot 2010:108, Barthes 1989:147-148). Ved å lese en roman som om den omhandler en historisk hendelse eller noe annet i "virkeligheten", overser man at forholdet mellom språk og verden er konstruert.

Løsningen mener Hutcheon å finne i den postmoderne historiske roman:

Historiographic metafiction both underlines its existence as discourse and yet still posits a relation of reference (however problematic) to the historical world, both through its assertion of the social and institutional nature of all enunciative positions and through its grounding in the representational.

(Hutcheon 1988:141)

Hutcheon mener postmoderne romaners dobbelte identitet løser problemet (Hutcheon 1988:142-143). På den ene siden eksisterer en allmenn forestilling om historieskriving som refererende til en ekte, virkelig verden, mens fiksjonen forholder seg til et fiktivt univers. På den andre siden er den avhengig av transtekstuelle forbindelser, grunnet i teorier av for eksempel Riffaterre (1978) som hevder at tekster kun kan referere til andre tekster, aldri virkeligheten. Hutcheon mener "these views of history – as intertextual and as extratextual – appear to co-exist and operate in tension" (Hutcheon 1988:143). "Postmodern reference [...] differs from modernist reference in its overt acknowledgement of the *existence*, if relative inaccessibility, of the past real (except through discourse)" (Hutcheon 1988:146). En historiografisk metafiksjon forneker ikke sammenhengen mellom virkelighet og språk, "it just questions how we *know* that and how it is (or was)" (Hutcheon 1988:146).

Historiens subjekt og subjektets historie

Det er to fortellerinstanser som foretrekkes i en historiografisk metafiksjon: "[M]ultiple points of view [...] or an overtly controlling narrator" (Hutcheon 1988:117). Leseren kan ikke stole på fortellerinstansen, enten fordi det er flere versjoner eller at den er åpenlyst upålitelig. Dette kan sees i sammenheng med postmodernismens åpenhet overfor den marginaliserte. Å destabilisere subjektiviteten vil ikke si å fornekte, men å innse betydningen av fortellerens kontekst (Hutcheon 1988:159). Kontekstualiseringen får fram forskjeller (i for eksempel rase, kjønn, seksuell legning), subjektets ideologi og alternative forestillinger av subjektivitet (Hutcheon 1988:159).

Fortellerinstansene har til felles at de problematiserer subjektivitet. Ved å bevege seg vekk fra en tradisjonell (illusjonær) objektiv fortellerposisjon utfordres fundamentet i den realistiske fortellingen. Den manipulerende fortellerstemmens upålitelighet skaper ingen tillit mellom verk og leser. De mange uidentifiserbare stemmene motsier hverandre og kan heller ikke presentere en helhetlig fortelling. Som Hutcheons sier, er det umulig å omvende "his story to history, to make the multiple single" (Hutcheon 1988:164).

Fortellerstemmene i postmoderne romaner frustrerer leserens søken etter narrativt, historisk og subjektiv enhet (Hutcheon 1988:162). Romanen utfordrer dermed forestillingen om enhetlig historiefortelling. Subjektet må sees som en prosess med plass for motsigelser (Hutcheon 1988:167). Den historiografiske metafiksjon "investigates how, in all these discourses, the subject of history is the subject in history, subject to history and to his story" (Hutcheon 1988:177).

Estetikk og ideologi

"In the postmodern "history-like," the ideological and the aesthetic have turned out to be inseparable", skriver Hutcheon (1988:178). Hutcheons ideologibegrep stammer fra Terry Eagletons definisjon: "the ways in which what we say and believe connects with the power-structure and power-relations of the society we live in" (Eagleton 1983:14). Med hjelp av dette begrepet vil vi kunne studere underliggende maktstrukturer i teksten. Postmodernismen understreker at den rådende ideologien (ifølge Hutcheon: "liberal humanisme") er utgangspunktet for produksjon av all kunnskap (Hutcheon 1988:xii-xiii). Den historiografiske metafiksjon retter derfor oppmerksomheten rundt tekstens ideologi. Hutcheon poengterer også at å tvinge leserne til selv å gjøre opp status for egne tolkninger er en ideologi i seg selv (1988:180). Romanene blir dermed heller hypoteser framfor teser.

Interessen rundt tekstens ideologi belyser at hvem sin historie som overlever og fortelles, ikke er tilfeldig. Den marginalisertes stemme, som behandlet tidligere, og belysning av språket, er sentralt for å avdekke tekstens ideologi. Belysning av språket er også sentralt, i at det både kan brukes og misbrukes (Hutcheon 1988:183). "The relations between language and fiction, language and history, language and criticism were once accepted as relatively unproblematic ones. Postmodernism attempts to change that", sier Hutcheon (1988:187). At det er den liberale humanismen som utfordres blir, "a challenge from within, though from the margins" (Hutcheon 1988:187). Sentrums makthavere kan til en viss grad kontrollere historien, men marginene har mulighet til å utfordre makten blant annet gjennom romanen, hevder Hutcheon (1988:197).

I likhet med Hutcheon viser de Groot at historiske romaner kan utfordre den dominerende ideologiens historier. Historiske romaner er blitt brukt for både å opprettholde og utfordre nasjonal identitet, ifølge de Groot. Romanene har både vært med å konstruere eller støtte opp om eksisterende nasjonalidentitet, men også utfordre ved å belyse konflikter i nasjonsbyggingen (de Groot 2010:140-148). De Groots eksempler kommer fra romaner om USA, Irland og Australia – alle med en debattert fortid. De historiske romanene som kan karakteriseres som postmoderne er med på å gi de marginaliserte gruppene en stemme. Deres funksjon har vært å la slaver, homofile, kvinner og undertrykte i postkoloniale nasjoner, komme til orde (de Groot 2010:148-182).

Hoggerne som en historiografisk metafiksjon

Ut fra en bedømmning av den postmoderne tilnærmingen, som her redegjort i Whites og Hutcheons teorier, virker særlig relevant for min analyse av *Hoggerne*. Det skyldes at disse tilnærmingene vil fange aspekter som en analyse basert på Lukács' teori tilsynelatende ikke ville gjort. Når jeg allikevel undersøker hvordan historien framstilles ved å sammenligne med historiske kilder, er dette for å undersøke hvordan den litterære framstillingen henger sammen med det som kan karakteriseres å være historisk. En slik framgangsmåte er i takt med Whites teori om historiefortellingens narrative strukturer. Granlids begreper vil være aktuelle som identifisering av historieeffektene. Hva gjør *Hoggerne* "historisk", og hva avslører den? I Hutcheons teori vil jeg spesielt trekke ut den marginalisertes rolle og romanens selvrefleksivitet. Sentralt i de historiografiske metafiksjoner er hvordan den dominerende diskursen utfordres og lar den marginaliserte få sin stemme hørt. Denne kontrasteringen kan få fram hvordan historien er blitt forstått tidligere. Sentralt står dermed fortellerspørsmålet: Hvem forteller denne historien? Dette kan gi svar på hvordan vi kan forstå romanen, og stille nye spørsmål ved teksten.

Kapittel 3. Antiheltens Vinterkrig

Jeg leser *Hoggerne* som én bok i to deler, der kapittel 15-17 motiverer retrospektivt for skrivningen av kapittel 1-14. Delene oppfatter jeg som adskilte fortellinger, samtidig som de belyser hverandre. Dette oppfatter jeg som fundamentalt for forståelsen av romanen. Analysen starter derfor med å klargjøre og forklare hvorfor dette er så grunnleggende. Deretter følger en kartlegging av Timmos historiefortelling fra Vinterkrigen. Her vil historiefremstillinger sammenlignes med framstillingen i *Hoggerne*. Jeg vil da forsøke å besvare disse spørsmålene: Hvordan framstiller Hoggerne Vinterkrigen? Hvordan er historiefremstillingen narrativt strukturert? En begrunnelse for historiefremstillingen kan finnes i en karakteristikk av Timmo, og jeg vil derfor stille spørsmålene: Hvem er Timmo, og hva karakteriserer denne skikkelsen? Dette vil belyse hvilke funksjoner karakteren har i forhold til historiefortellingen om Vinterkrigen.

Tradisjonelt sett forbindes krigslitteratur med soldater, militære operasjoner og viktige lederskikkelser – altså på det militære. For eksempel er militære operasjoner på finsk og russisk side blitt beskrevet av Robert Edwards i *Hvit død* (2008) og i Erik Appel (m. fl.) i *Finland i krig 1939-1945* (2001). Den finske soldaten har fått sin historie fortalt i Väniö Linnas *Tuntematon Sotilas* (1954), med handlingen lagt til Fortsettelseskrigen (1940-1944). Den finske feltmarskalken Mannerheim, som har vært delaktig i Finland fire kriger siden finsk uavhengighet i 1917, har for lengst fått en biografi skrevet om seg og er sjelden oversatt i historieskriving om Vinterkrigen. Det er derimot en rekke historier som *ikke* er fortalt eller hørt. Som eksempel er historiene om lotter, soldatenes familier og de som kjempet på "feil" side, i mindretall. *Hoggerne* er en fortelling som ikke tidligere er hørt eller i alle fall undertrykt. I likhet med det Norheim (2009) hevdet om den "glemte" østfronten under første verdenskrig, kan *Hoggerne* være en slik side av Vinterkrigen. Jeg mener én finnes opplevelse med de russiske soldatene, godt kan sees som en "glemt" og marginalisert historie. Hendelsen kan "historiseres" på mange forskjellige måter, og forfatteren står ovenfor en rekke valg i hva som skal dekkes: hvilket perspektiv, utvalg av hendelser, mennesker, grupper og geografiske områder. Som Timmos historie, framstår *Hoggerne* da som én av mange historiefremstillinger om Vinterkrigen.

Helt i sitt eget liv – Timmos motivering

Hoggerne, oppfattet som en historiografisk metafiksjon, problematiserer både sin egen, men også tidligere fremstillinger om Vinterkrigen. Som nevnt er det et kjennetegn ved

den postmoderne historiske romanen at den foretrekker to fortellerinstanser, enten flere (tydelige) fortellere eller én overkontrollerende forteller (Hutcheon 1988:117). Begge kan sies å være tilstede i *Hoggerne*, og de kan knyttes til karakteren Timmo. Timmo Vatanen tar selv initiativ til å fortelle, men på grunn av sin posisjon kan han ikke fortelle den selv. Slik uttrykker han det grunnleggende ønske om å bli hørt:

Timmo hadde ikke hørt noe dummere, han feide ham av nok en gang og satte seg i bilen og kjørte tilbake med den tanken at han en dag ville finne et menneske, en journalist eller en student, en eller annen som kunne skrive, og fortelle historien sin, så den kunne stå fram som et urokkelig fjell mellom to permer og siden ikke smuldre opp på det viset han her var vitne til, en historie uten stamming og nøling, så fikk det ikke hjelpe at det ble en annen stemme enn hans egen og dermed kanskje også en litt annen historie, han skulle vel faen passe på at den ikke sporet helt av, som tøvet i avisene, det skulle bli en hel bok – for alle har rett til å være helt i sitt eget liv, selv de halte og de blinde, selv de med et verkende krater i fjeset, om så med litt hjelp, hvor hadde vi vært uten litt hjelp, det lignet en forfriskende hevtanke, enda en idé som den udødelige Suslov hadde satt ham på, da han gneldret mot Antonov at er du ikke fornøyd med historien din, så får du for faen lage en sjø!

(Jacobsen 2005:166-167)¹²

”Alle har rett til å bli hørt med sin historie” kan tjene som en sammenfatning av dette. I min lesning av *Hoggerne* er dette den uttrykte motiveringen for å bli hørt. På ett nivå kan fortellingen være en forklaring av hva som skjedde, en slags renvasking. Men ennå viktigere, på et underliggende nivå ligger det en søken etter anerkjennelse og menneskelig kontakt i denne motiveringen. De historiske omstendighetene er en ramme for denne tematiseringen, men historien er nødvendig for å illustrere oversette og ”glemte” stemmers posisjon i diskursen. Timmo kan leses som en representant for marginaliserte som kan gi et alternativt perspektiv av historien. Sitatet over som jeg fra nå av vil kalle ”Timmos motivering”, er den mest direkte uttrykte motiveringen for å fortelle den framstillingen som gis i kapittel 1-14, Med dette mener jeg at den fungerer som ramme for lesningen av den historiske romanen. Jeg innrømmer at når lesningen settes inn i en slik ramme, vil noen aspekter falle bort. Dette gjelder blant annet at den historiske autentisiteten i romanen vil komme i bakgrunnen, og at andre viktige karakterer i romanen vil i første omgang bli belyst med tanke på karakteren Timmo.

En (tre)delt fortellerinstans

Fortellerstemmen er ikke bare viktig for framstillingsformen i litteratur, men også for historieskriving generelt. Fortelleren er den som til enhver tid ”har ordet”. Dette har jeg vært inne på i forbindelse med teoriene til White og Hutcheon. White insisterer på at fortelleren må sees som en integrert del av den narrative strukturen. Hutcheons hevder at den historiografiske metafiksjon er selvbevisst, da den problematiserer både egen fortelling og den som forteller den. Til analysen av fortelleren i *Hoggerne* vil jeg stille

¹² Heretter vil referanser til *Hoggerne* (2005) angis som sidetall i parentes.

noen spørsmål: Hva karakteriserer fortelleren og kan instansen identifiseres på noen måte? Jeg har allerede foregrepet ved å hevde at Timmos motivering (s. 166-167) kan forklare motivasjonen for å fortelle. En undersøkelse av hvem denne fortelleren er kan avsløre tekstens ideologi. Disse spørsmålene kan gi et bilde av hvordan den historiske romanen *Hoggerne* tematiserer det å skrive historie. Fortellerstemmen har på den ene siden en formmessig, språklig og fortellerteknisk side, og på den andre siden tematiseres den selvrefleksivt. Fortellerrollen vil derfor analysere begge disse tilnærmingene. Som en inngang vil jeg avklare forholdet mellom forfatter og forteller, for deretter å drøfte fortellerskifte i teksten. Her vil jeg undersøke hvor synsvinkelen ligger i romanen, da dette vil indikere hvor fortellerens bevissthet ligger. Her vil det besvares hvilken distanse fortelleren har til den fortalte historien.

Først, fortelleren må ikke forstås identisk med forfatteren. Forholdet mellom disse instansene er mer komplisert enn som så. Det poengteres her fordi dette estetiske grepet ofte har blitt oversett av historiediskursen før den språklige vendingen, men også etter. Forfatterens valg av fortellerstemmen til å formidle stoffet, er et av mange litterære virkemidler, sier Svensen (1985:103). Fortelleren er viktig av tre grunner:

For det første er han alltid til stades. For det andre er han ein sentral instans i forteljinga; posisjonen han har i forhold til det fortalte kan variera mye, og det blir såleis viktig for analysen å avklara denne posisjonen. For det tredje er han ofte fiksjonalisert på ein eller annan måte.
(Vinje 1993:88)

Forteller i *Hoggerne* er aldri fraværende, men aktivt til stede og er sentral for tematikken. Den aktive fortellerrollen gjør forholdet til det fortalte komplisert, noe som vil utredes videre i analysen. Den fiktive fortelleren er både aktiv i handlingen, men også eksplisitt fiksjonalisert, slik at *Hoggerne* innrømmer sin egen eksistens som fiksjon. Fortellerskiftet, mellom en førstepersonsforteller og en tredjepersonsforteller er inngangsporten for å lese romanen som en historiografisk metafiksjon.¹³ Det er også uklare tilfeller der det kan sies å være en tredje fortellerinstans tilstede, en tradisjonell "objektiv" historieforteller. Denne fortellerinstansen vil indirekte behandles i kartleggingen av de narrative strukturene i historiefortellingen om Vinterkrigen.

Fra Timmo til jeg

Suomussalmi ble brent allerede den sjuende desember, etter at de fire tusen innbyggerne var evakuert, bortsett fra meg, jeg var født her, hadde bodd her hele mitt liv og kunne ikke tenke meg å være noe annet sted [...]

(s. 7)

¹³ I narrativ teori brukes også andre begreper. For eksempel bruker Svensen "personal" og "autoral" (1985:103). Vinje bruker "dramatisert" og "udramatisert" (1993:113). Jeg har valgt å bruke første- og tredjepersonsforteller etter Jakob Lothe (2007b), fordi det påpeker subjektet i fortellerstemmen.

Dette er åpningen av kapittel 1 i *Hoggerne*. Førstepersonsfortelleren som formidler hendelsen om evakuering og de påfølgende hendelsene, er selv involvert i det som skjer. Hva har dette å si for framstillingen av krigen? Kan vi stole på jeget? Vi kan stille noen spørsmål ved valget av førstepersonforteller i kapittel 1-14.¹⁴ Hva påvirker påliteligheten til førstepersonsfortelleren? Kan den forstås som en førstehåndskilde og er denne kilden til å stole på? En førstepersonsforteller både svekker og styrker påliteligheten, fordi jeget har en spesiell nærhet til det fortalte stoffet som selvopplevd (Svensen 1985:104). En førstehåndskilde er pålitelig fordi han er øyenvitne. Samtidig vil et øyenvitne med sannsynlighet fortelle historien til sin egen fordel, noe om svekker påliteligheten. Fortellerinstansen står på den måten i et motsetningsfylt forhold.

Etter kapittel 14 skjer det et fortellerskifte. Kapittel 14 avslutter med:

Og Heikki og jeg gikk sørover mot det evige Suomussalmi, nå på isen og godt synlig for hele verden, og jeg tenkte hele veien på hvor glad jeg var over å ha takket dem – hvor hadde jeg fått den idéen fra? Jeg hadde fått den av Suslov. Og den var gull verd.

(min kursivering, s. 146)

Kapittel 15 åpner med:

Da vedhoggerne Timmo Vatanen og Heikki Turunen kom til Suomussalmi den melkehvite ettermiddagen i slutten av mars 1940, hadde byen allerede gjort sine første forsøk på å reise seg fra asken[...]

(min kursivering, s. 147)

Fortellerstemmen skifter pronomen, fra "jeg" til "han", om vi skal si det omtrentlig. Jeget "blir" Timmo i denne overgangen, kan det se ut som. Ut fra en forenklet modell er det et slikt forhold mellom jeget og "Timmo":

Også kjøpmannen Antti hadde sagt før han trakk seg ut at her kan du ikke være, Timmo, russerne kommer når som helst, og de vil drepe deg.

– De dreper ikke idioter, hadde jeg svart. – Jeg kjenner russerne.

(s. 7)

"Timmo"-jeget og "Timmo" kan derimot ikke forstås som identiske, ut fra en nærlesing av Timmos motivering (s. 166-167). Her gir Timmo uttrykk for motivasjon for skriveingen av romanen. Her besvares spørsmålene: Hvem er fortelleren og hvorfor faller valget på denne fortelleren? Og til slutt hvorfor må fortellingen bli fortalt? Timmo ønsker at "en eller annen som kunne skrive" kan fortelle hans historie, "det skulle bli en hel bok", sier han. Det kan ikke tas for gitt at det er forfatteren (Roy Jacobsen) denne henvisningen er rettet mot, derfor kan denne "en eller annen"-instansen forstås som den "implisitte

¹⁴ Ved minst to anledninger i kapittel 1-14 mener at det kan argumenteres for unntak fra en tydelig førstepersonsframstilling. I kapittel 4 redegjøres det for en russisk offiser og hans planlagte taktikk (s. 35). I kapittel 7 beskrives stillingskrigen fra et fugleperspektiv (s. 69). Det kan argumenteres for at dette er "historiefortelleren", en allvitende aural synsvinkel, som jeg kommer tilbake til senere.

forfatteren". Dette begrunner jeg ut fra en insistering på romanen som fiksjon og at jeg vil gjøre en nærlesning av romanens tekst. Det kan selvsagt argumenteres for at forfatterens stemme og holdninger samsvarer med den implisitte forfatterens (Svensen 1985:104), men et slikt forsøk ser lite relevant ut fra hensyn til analysen.

"[E]n hel bok" kan referere til romanen *Hoggerne* i sin helhet (slik leseren har den forelagt) og/eller, innad i romanen, til førstepersonsframstillingen i kapittel 1-14. På grunn av "stamming og nøling" er han selv ikke i stand til å fortelle historien som et "urokkelig fjell". Til dette trenger han hjelp, et motiv som kan tolkes som en parallell til vedhoggingen i romanen. Lik Timmo har hjulpet hoggerne med å hogge ved, trenger Timmo selv hjelp til å skrive. Skjematisk kan det settes opp slik:

Subjekt **hjelper** objekt

Timmo er subjektet, den som handler i møte med hoggerne. Etter krigen innser han at han selv har et behov for hjelp og blir slik objektet for hjelpen. Satt inn i skjema kan det framstilles slik:

Timmo/implisitt forfatter **hjelper** hoggerne/Timmo

Dette motivet skal vi komme tilbake til senere, både hva hjelpen gikk ut på, og hvordan Timmo opplever det å hjelpe andre. I denne omgang skal vi undersøke hvilke konsekvenser denne hjelpen har for fortellingen. Timmo innrømmer fortellingens feil og begrensninger i "at det ble en annen stemme enn hans egen og dermed kanskje også en litt annen historie". "Jeg" i fortellingen er ikke Timmos stemme, men samtidig insisterer han på at fortellingen vil spore helt av. Med andre ord legges det inn en feilmargen i historien – historien er "omtrent korrekt". Påliteligheten er svekket, samtidig som Timmo insisterer på at historien inneholder en form for sannhet: "Det kunne vært sant". Parallellen til Aristoteles' påstand om dikterens oppgave om å omtale "slikt som kunne skje" (Aristoteles 2008:47), er slående.

Begrunnelsen for å fortelle kommer tilsyne i: "[A]lle har rett til å være helt i sitt eget liv". Det gjelder "de halte og de blinde, selv de med et verkende krater i fjeset", noe som refererer til russerne, og særlig hoggerne. "De halte" kan være russerne som enhet som "alle sammen har noe haltende og rart over seg" (s. 27). Det kan også referere til Leo og Nadar som begge halter på høyre bein (s. 52). "De blinde" er eksemplifisert i Suslov som er "så godt som blind" (s. 43) og er avhengig av brillene til den finske konen Roosa for å se (s. 51). Den med "et verkende krater i fjeset" framstår som en selvreferanse av Timmo. Han gransker sitt eget ansikt i et speil etter å ha knust nese og kjevebein, et syn

som godt kan karakteriseres som et krater, fylt av "sting som ligner svarte maur" (s. 106). Fra før av har han et utseende folk "irriterer seg over" (s. 9). "Alle" er dermed særlig en referanse til de som *ikke* har fått være helter tidligere. At det for Timmo er en "forfriskende hevn" å få fortalt historien sin, underbygger denne påstanden. Timmos "hevn" innebærer å få sin historie fortalt og sin stemme hørt.

De halte, blinde og med et krater i ansiktet blir *levende* i historien. Selv Suslov som i fortellingen blir funnet hengt og død, tilsynelatende for egen hånd (s. 144), blir kalt "udødelig" av Timmo. Det å få fortalt hoggernes historie er så grunnleggende at det kan settes likhetstegn med det å skape seg selv. Timmo og hoggerne blir igjen levende i fortellingen og det er her Timmo finner sin identitet. Timmos motivering er livsforandrende, fordi dette gir karakteren en ny ro, han feirer sin egen bursdag og får en bekreftelse på sin status – en erkjennelse av å bli sett og hørt.

Det omskrevne sitatet

Jeg mener altså å identifisere flere stemmer i teksten, en første- og tredjepersonsforteller, knyttet til hver sin del av romanen, samt en mer skjult og tilsynelatende objektiv historieforteller. Fortellerstemmene kan illustrere historiesynet i *Hoggerne*, rettere sagt hvordan det i all historieskriving på forhånd er gjort en rekke fortolkninger før det foreligger som historietekst. Hvis man skal plassere "historiefortelleren", en forteller med allvitende aural synsvinkel, opererer denne instansen i epigrafen *Hoggerne* åpner med:

'Hvis man står foran Sokrates og Karl den tolvte, og den første sier: 'Kom med meg, så tar vi en time filosofi,' og den andre sier: 'Nei, kom med meg, så styrter vi den russiske tsaren,' så ville vi alle ha ønsket å følge Karl, ene og alene fordi det krever mot, mens det første ikke krever noe som helst.'

SAMUEL JOHNSON
(min kursivering, s. 5)

Ifølge Genette er en epigraf en "paratekst". Disse tekstene hører til teksten, men er ikke direkte en del av handlingen (Lothe 2007f, Genette 1997a:3). Epigrafer er definert som "a quotation placed *en exergue* [in the exergue], generally at the head of a work or a section of a work" (Genette 1997b:144). Genette mener epigrafen kan leses som et motto for teksten den er forbundet med. Når mottoet er plassert i starten av teksten kan det fungere som en leseguide. Epigrafen kan også ha andre funksjoner (Genette 1997b:156-160). Den kan kommentere enten overskriften eller teksten, ved at den spesifiserer "meningen" i det følgende. Sitatet kan også være sekundært, da det primære valg av epigraf går ut fra hvem som står bak sitatet – altså ut fra et personvalg.

Epigrafen kan til slutt sette verket i en intellektuell kontekst, siden en epigraf gir visse kultursignaler, "a password of intellectuality", sier Genette (1997b:160).

Epigrafen i *Hoggerne* stammer fra et sitat fra en kjent biografi av Samuel Johnson, skrevet av James Boswell i 1791. Boswells biografi omtales som et høydepunkt og har hatt stor innflytelse som en "standardbiografi", "en fremstilling som balanserer mellom det informative og det tolkende, men uten å dokumentere materiale", sier Lothe (2007a). I Boswells biografi finner vi epigrafens opphav der Johnson siteres under et intervju:

Hvis Sokrates og Karl XII av Sverige begge var tilstede i et selskap, og Sokrates sa: «Følg meg, og kom og hør på en forelesning i filosofi», og Karl la hånden på sverdet og sa: «Følg meg, så styrter vi tsaren», så ville man skamme seg over å følge Sokrates. Sir, den følelsen er helt almenmenneskelig; likevel er det noe rart.»

(Norsk oversettelse, Boswell 1951:332).^{15 16}

Vi kan anta at det er fra sitatet av Johnson epigrafen har sitt opphav. Noen forskjeller kan identifiseres. I *Hoggerne* er Johnsons språk gjort mer moderne og lettlest: "time" for "forelesning" og "Karl den tolvte" for "Karl XII". Av større forskjeller ser vi at "tsaren" er utdypet med "den russiske tsaren", og at beskrivelsen av Karl med "hånden på sverdet" mangler. Disse endringene i seg selv kunne kanskje vært forbigått og oversett. Den største forskjellen er derimot i sitatets avslutning.

Avslutningen på oversettelsen av Boswell lyder: "så ville man skamme seg over å følge Sokrates. Sir, den følelsen er helt almenmenneskelig; likevel er det noe rart". I *Hoggerne* er teksten avsluttet med: "så ville vi alle ha ønsket å følge Karl, ene og alene fordi det krever mot, mens det første ikke krever noe som helst" (s. 5). Jeg leser dette som en fortolkning, ikke en feilsitering. Det er med andre ord en bevisst omskriving av sitatet. Genette hevder, at når sitatet er feil eller ukorrekt på ulike måter, kan det skyldes at det passer konteksten bedre (1997b:151). Å framheve "mot" passer romanens kontekst godt fordi det både tydeliggjør og spesifiserer en spesiell tematikk i det som følger. Dette kan også leses som en parallell til den fortellingen Timmo gir som én av flere versjoner av Vinterkrigen. Epigrafen og *Hoggerne* er én fortolkning av Johnson-sitatet og Vinterkrigen. Dette peker tilbake til den postmoderne tilnærmingen til historieskriving, en erkjennelse av at det finnes en rekke versjoner av en og samme hendelse.

¹⁵ Den norske oversettelsen av biografien er nærmere Boswells original: "No Sir: were Socrates and Charles the Twelfth of Sweden both present in any company, and Socrates to say, ' Follow me and hear a lecture in philosophy ; ' and Charles, laying his hand on his sword, to say , ' Follow me, and dethrone the Czar ; ' a man would be ashamed to follow Socrates. Sir, the impression is universal : yet it is strange." (Boswell 1963:191).

¹⁶ Bartlett og Shaws engelske oversettelse av Jacobsens roman, *The Burnt-Out Town of Miracles* (2007) er uten denne epigrafen, og kan derfor ikke sammenlignes med.

Det omskrevne sitatet kan peke mot sitt opphav, nemlig en biografi. Dette kan være grunnlaget for å også lese sitatet som en "arketekst", altså "completely silent, articulated at most by only a paratextual mention", som sitert av Genette (1997a:4). Å hevde at det som følger er "Timmos biografi" er slett ikke i strid med hva analysen har vist så langt og vil være grunnlag for å lese kapittel 1-14 som "en fremstilling som balanserer mellom det informative og det tolkende", en del av Lothes definisjon på det han kaller standardbiografi (2007a).

Vedhoggerens biografi

Hoggerne består av historisk stoff fra historiske kilder den finsk-russiske vinterkrig (1939-1940). Med dette som utgangspunkt vil jeg undersøke hvordan det historiske stoffet er framstilt. Mitt mål er ikke hovedsakelig å bedømme om det historiske stoffet er "korrekt" gjengitt med hensyn til den fortidige hendelsen. Inngangen i dette er ved analyse av den litterære framstillingen der det historiske stoffet er integrert i romanen. Jeg er nødt til å forholde meg til historiefaglig litteratur om emnet som sammenligningsgrunnlag. Jeg vil med en postmoderne tilnærming ta for gitt at kildene kan gi et bilde av fortidens hendelser, gjennom intertekstuelle forbindelser, samtidig som jeg kjenner til referanseproblemet, både til nåtidens og fortidens hendelser. Hvordan gir *Hoggerne* historiske hendelser, detaljer og personer en estetisk side? I dette spørsmålet vil det også besvares hvordan en historiefremstilling bruker narrative grep på det som egentlig er en rekke enkeltstående hendelser.

Hoggerne har likheter med betydningsfulle krigsromaner etter formen av Erich Maria Remarques *Im Westen Nichts Neues* fra 1929 eller Väinö Linnas *Tuntematon Sotilas* fra 1954.^{17 18} Noen kanoniserte romaner om Vinterkrigen i en finsk kontekst er Errki Palolampis *Kolla kestää* fra 1940, Antti Tuuris *Talvisota* fra 1984 og for det svenskspråklige Finland regnes også Gunnar Johanssons *Vi ville inte dö* (1940) med blant disse.^{19 20} Disse romanene har til felles at de omtaler krigshistoriske hendelser: utspilte kamper, skildringer av soldatenes forhold og andre detaljer man kan finne belegg for i historiske kilder.

Denne delen søker ikke å framstille en fullstendig oversikt over de historiske hendelsene under vinterkrigen 1939-1940, kun noen av de hendelser som nevnes i *Hoggerne*, altså

¹⁷ Remarques roman er utgitt på norsk, *Intet nytt fra vestfronten* (1993).

¹⁸ Linnas roman er utgitt på norsk, *Ukjent soldat* (2001).

¹⁹ Palolampis roman er utgitt på svensk, *Kollaafrenten håller* (1941).

²⁰ Tuuris roman er utgitt på dansk, *Vinterkrigen* (1988).

hovedsakelig kampene i Suomussalmi. Jeg vil ikke direkte sammenligne med noen av de overnevnte romanene, av ulike årsaker. Handlingen for Linnas roman er annerledes både i tid og sted, da den omhandler kamper i grensetraktene mot Karelen under Fortsettelseskrigen (1940-1944). Remarques roman omhandler Vestfronten under 1. verdenskrig. De andre finske romanene (av Palolampi, Tuuri og Johansson) omhandler den finsk-russiske Vinterkrigen, men dekker andre geografiske områder av Finland, som for eksempel Karelen, mens *Hoggerne* omhandler Suomussalmi-området. Om andre geografiske områder og tidshorisonter nevnes, er dette for å gi en nødvendig kontekst for det omtalte.²¹ Handlingsforløpet angitt i innledningen fungerer som ramme for denne analysen. Jeg vil kommentere arkaiseringer, de konstruerte, antitetiske motpartene, bruken av isveien, taktikk og krigens ettermæle.

Historietilslørt fiksjon – arkaiserende effekter

Når Granlid (1964) snakker om arkaisering, viser han til måter romanen er "historisert", ved bruk av, direkte eller indirekte, henvisninger til tidspunkt, "gammeldags" språkbruk, historiske personer og motiver. Roland Barthes (1989:148) kaller det for "virkelighetseffekten" ("*reality effect*"). I tillegg til å vise til noe av det samme som Granlid, betoner Barthes at historieeffekten er en illusjon. Hvis man overser denne illusjonen, gjør man en "referensiell feilslutning". Granlids begrep og innskyttelsen fra Barthes, er viktige fordi *Hoggerne*, som historiografisk metafiksjon, er selvbevisst sin fiksjonalitet, samtidig som den forutsetter at den kan referere til virkeligheten. Virkelighetseffekter både tilslører og tilfører historie i teksten.

La oss ta ulike egennavn, geografiske steder og historiske personer som første eksempel. Jeg vil konsentrere meg om de navnene som kan ha en historisk henvisning, men andre navn kan, og vil, selvfølgelig også ha en form for virkelighetseffekt. For eksempel gir navnene "Timmo Vatanen" eller "Antti" assosiasjoner til noe "finsk", men ikke til historiske referanser så vidt jeg kan se. Av historiske henvisninger nevnes steder finsk side som Suomussalmi (s. 7), Raatevaara (s. 12), Hulkoniemi (s. 10) Juntusranta (s. 54), og innsjøen Kiantajärvi (s. 15). De russiske hoggernes opphav er også forholdsvis autentisk beskrevet: Mikael fra en "landsby øst for Onega" (s. 41), Suslov fra Ilmensjøen (s. 43), Leo og Nadar kommer helt fra ukrainske Kiev (s. 52), Antonov fra "Kalevala i russisk Karelen" (s. 52) og Rodion som ble innrullert rett fra toget i Lietmajärvi

²¹ Selv om disse romanene ikke vil anvendes som sammenligningsgrunnlag kan det være grunner for å gjøre det. Et perspektiv er det selvbiografiske aspektet og perspektivet som soldat. Hovedgrunnen for å ikke sammenligne dette med *Hoggerne* er av grunner knyttet til Timmos karakter, som sivil vedhogger og som "forræder" i krigsoppgjøret, ikke som deltager i en krig isolert sett.

(s. 52). Av historiske personligheter nevnes blant annet militære personligheter som offiseren som hadde ansvaret om Suomussalmi, Hjalmar Siilasvuo (s. 114) og den øverste militære lederen i Finland på den tiden, "selveste Mannerheim" (s. 10). Alle disse navnene har en arkaiserende effekt i det at de gir teksten et autentisk historisk preg.

Stort sett virker det som referansene til virkeligheten er nøye valgt ut, og stedsnavnene er ofte sentrale i de historiske kildene. En undersøkelse av hoggernes opphav kan illustrere dette. Ifølge Anssi Vuorenmaa var den russiske armeen verdens største, med totalt ca 1,8 millioner soldater, og en reserve på 11-12 millioner (Appel m. fl. 2001:89) og Pasi Tuunainen anslår at opp mot en million av disse deltok i Vinterkrigen (Tuunainen 2012:141-142). Russerne angrep langs hele grensen, en lengde på mer enn 1300 km (Edwards 2008:22). Den lange fronten og det forhold at brorparten av den totale hærstyrken deltok, gir et innblikk i hvor mangfoldig denne armeen fra det store landet kan ha vært. *Hoggerne* virker å være tro mot hoggernes opphav, og stedsnavnene viser dermed autensitet.

Tidsanvisningene er derimot mer komplekse. "Suomussalmi ble brent allerede den sjuende desember, etter at de fire tusen innbyggerne var evakuert" (s. 7) og "denne mørkeste dagen i Anttis liv, den sjuende desember 1939" (s.11).²² Suomussalmi invaderes av russere dagen etter, antagelig 8. desember, da jeget våkner opp med et gevær rettet mot brystet (s. 26). Foruten disse tidsanvisningene er det sjelden det henvises til konkrete datoer, slik det vanligvis gjøres i historieskrivingen. I hovedsak er tidsanvisningene omtrentlige: "så etter tre dager" (s. 37), "Neste morgen", "Dagen etter" (s. 39), "I nok en uke" (s. 49), "tett oppunder jul 1939" (s. 66), "én uke, to uker, så enda en uke..." (s. 129) og "slutten av januar" (s. 133).

Sammenlignet med kildene hevder både Brunila og Edwards at russernes inntog i byen (Brunila: "kyrkbyn") var 7. desember (Brunila 2001:113, Edwards 2008:147). Siilasvuos versjon av hendelsene kan derimot tolkes i henhold til *Hoggernes* påstand om at overtagelse var 8. desember. Siilasvuo skriver: "Om kvelden [den 7.] ble hele det vakre kirkested satt i brann", og at den "egentlige evakueringen skjedde dog denne siste dag" (Siilasvuo 1941:31). Det kan godt tenkes at russerne invaderte Suomussalmi først etter at den var brent ned, eller på vei mot det. Det har liten hensikt å spekulere i denne

²² Romanen avslutter også med en konkret referanse: "krigen var over, natt til den 26. mars 1967." (s. 171). Denne er ikke tatt med da det ikke synes å være en historiske referanse. Romanens avslutningen vil jeg diskutere senere.

detaljen, men den illustrerer at *Hoggerne* på dette punktet fremviser godt samsvar med de kildene jeg har undersøkt, og til og med drøfter det andre fremstillinger hevder.

Presiseringen er derimot ikke konsekvent, da det i hovedsak er omtrentlige tidsanvisninger. Dette gir forfatteren friere tøylar i arbeidet med kildene. Dikteren skinner gjennom i det at han omtaler "det som kunne ha skjedd" og slik unngår feilaktighet. Når konkrete tidsanvisninger gis er det "historikeren" som gir teksten en arkaiserende effekt med historisk autentisitet. Når tidsanvisningene er omtrentlige opererer "dikteren" og teksten står mer fritt til å konstruere fortellingen. Påpekningen av fortellingens konstruksjon aktualiserer Barthes betoning av leserens feilslutning i møte med fortellingens virkelighet. Granlids poeng om at arkaiseringen har sine begrensninger, og at dette tvinger fram anakronismer i teksten kan være aktuelt her. En åpenbar anakronisme er at språket de finsktalende i *Hoggerne* snakker norsk, men også analysen av tidshenvisningene avslører språkets begrensninger.

Svart-hvitt – som skapt for en fortelling

Det er gjennom en rekke kontraster handlingen drives frem. I Vinterkrigen er dette tydelig i de stridende partene, russerne mot finnene. De antitetiske strukturene er særlig knyttet opp mot beslektede motiver, russerne mot finnene, kulde mot varme. I *Hoggerne* er nemlig partene nært knyttet til tematiseringen av kulde og varme. Temperaturmotivet vil også tas opp i forbindelse med karakteristikken av Timmo, siden han står som den fremste representanten for "varme" i denne romanen. De stridende partene kontrasterer hverandre gjennom bekledningen og deres generelle tilstand, og forholdet til naturen, der kulden og skogen er viktige. Det er først og fremst den russiske siden som skildres, med Timmo som representant for den finske motpolen.

Russernes invasjon av Suomussalmi gir inntrykk av at noe fremmed inntar byen:

[D]en ødelagte byen på ny er fylt opp av mennesker, mengder av menn, løpende, gående, kjørende, ridende, fremmede, svarte skikkelser, og maskinene deres, som har sprengt stillheten og fylt opp alt sammen med lukter og lyder som aldri har eksistert her, tusener av fremmede skikkelser som alle har noe haltende og rart over seg, som om de er stampet opp av jorda og ikke kan finne seg til rette i dagslys.

De strømmer mot meg fra alle kanter og stirrer og stirrer med øyne som ikke ser [...] hvite blikk, blå lepper og ubegripelige tilrop[...]

(s. 27)

De svarte russerne står i kontrast til de finske soldatene i hvit vinteruniform (s. 7). Denne billedlige forskjellen kan bekreftes i bilder av soldater i Vinterkrigen (se Edwards 2008, Appel m. fl. 2001). I en forenklet betydning kan det også leses om som en klisjé: Det svarte er ondt, mens det hvite er godt. Denne tolkningen kan utdypes og begrunnes mer utførlig ved å se på karakteristikken av den russiske soldat opp mot jeget som "finnen".

Jeget er den fornuftige kjentmannen som forstår hva situasjonen krever av ham, og forteller om "vinterens vesen, som de [russerne] ikke hadde de minste begreper om" (s. 36). Fortellingens jeg vet at "søvnmangel og møkk er to sider av samme sak, undergangen", men russerne skjønner ikke poenget med renhold "midt i en krig" (s. 39). Russernes valg om å bo i en iskald bunker framfor hus, omtaltes som et "merkelig påfunn", fordi finnene mangler både fly og tungt artilleri (s. 38). Selv om de hogger tømmer til store ildmørjer i byen får ikke russerne igjen varmen, "frosten hadde satt seg i knoklene deres, de sov lite, vasket seg sjelden, og det ble innført rasjonerings på både mat og vodka allerede den dagen de kom..." (s. 40). For finnene var veden og feltkjøkkener foretrukne mål, som jeget kommenterer: "– ta fra dem veden, og de fryser i hjel! Det er jo den mest opplagte strategi noen idiot kunne komme på under forhold som dette, det var minus førti denne dagen, og det skulle bli kaldere" (s. 46).

Spesielt hoggeren Rodion kan stå som et eksempel på hvor tilfeldig utvalgt og lite forberedt den russiske soldaten var. Rodion var på togstasjonen i Lietmajärvi, "for å hente en pakke med sko til sin kone, intetanende om den historiske begivenheten" (s. 52). Uten mulighet til å dra hjem for avskjeden eller å skifte får han beskjed om å bli med i krigen. En påfallende lik historie gir Edwards om en russisk soldat som hadde lidd samme skjebne. Denne soldaten "hadde vært ute og handlet i Leningrad for sin kone da han ble tvangsrekruttert, i ordets bokstavelige betydning, av en omreisende kommissær tre dager før krigen begynte" (Edwards 2008:161). Oppsummert kan det kanskje sies at en generell karakteristik var at de verken var forberedt på, eller er i stand til å mestre en slik situasjon. Dette gjør kulden til et helt sentralt motiv: Kulden ser ut til å være den største faren i krigen.

Edwards hevder at russernes utstyr var ubrukelig i lave temperaturer, under $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$ frøs geværoljen, og hvis motortemperaturen sank under $-10\text{ }^{\circ}\text{C}$ sluttet veivakslene på de pansrede kjøretøyene å fungere (Edwards 2008:157). Dermed var den konstante buldringen fra kjøretøy som måtte holdes i bevegelse med på å ta nattesøvn fra russerne, i tillegg til sultne hester, skudd fra finske geværer og smell fra trærne som frøs helt inn til margin (Edwards 2008:157).²³ Nærmeste værstasjon i Kajaani målte $-38\text{ }^{\circ}\text{C}$, temperaturer så lave at reinsdyr strøk med, og "[p]å Det karelske neset var det enda kaldere" (Edwards 2008:163-164). Det er ikke uten grunn at vedhoggerne i Jacobsens roman kaller skogen for det "hvite helvete" (s. 41) og Edwards tittel (2008) er *Hvit død*. Russernes bekledning med billige og tarvelige bomullsuniformer og dårlig fottøy

²³ Russerne hadde med rundt 1200 hester, for transport og kavaleri, ifølge Edwards (2008:290)

(Edwards 2008:153), står dermed ikke i stil til forholdene. Som *Hoggerne* viser, må finnene ha forstått de håpløse omstendighetene og utnyttet situasjonen. Ved å bruke bombekastere mot russernes feltkjøkken skulle soldatene stå uten varm mat, slik at naturen kunne la det gå sin gang, hevder Edwards (2008:157).

Varmen i fortellingen er sterkt knyttet til vedmotivet. Om vedens status er det skrevet:

Det var forskjellen på å fryse og være varm. Det var forskjellen på malm og jern, på rått kjøtt og ei steik. Vinterstid var det selve skillet mellom å leve eller å dø. Så mye betydde veden for de første nordmenn. Sanking av brensel var rett og slett et av de aller viktigste gjøremålene, og regnestykket var lett: Hadde du lite, frøs du. Hadde du *for* lite, døde du.

Og kanskje hadde noen tusen års frost og lidelse skapt et særegent nordisk vedfyringsgen som mennesker i bedagelige, varme strøk ikke har?

(Mytting 2011:15)

Så er det vel helst det jeg tenker når jeg står ved hoggestabben nå til dags, at dette er en historisk hendelse, som forteller meg hvem jeg er og hvor jeg kommer fra. (Jacobsen 2011:7)

Veden kan nok på mange måter stå som en av de grunnleggende tingene ved tilværelsen – særlig når det er kaldt.

”Ved” og ”varme” er sterkt knyttet til Timmo, og vil analyseres mer utførlig i karakteristikken av Timmo. I *Hoggerne* kan det i all hovedsak sies at russernes håpløse situasjon er knyttet til fraværet av varme. Selv om Timmo hogger ved for russerne klarer de ikke å utnytte den. Russernes generelt negative karakteristikk er i stor grad knyttet til hvordan de mistrives i kulden. For gruppen med hoggere er det gjennom å distansere seg fra den (russiske) håpløsheten og følge jeget, at de blir reddet. De gjennomfrosne russerne tas hånd om av representanten for varme – og reddes. Som den eneste representanten for det varme/finske, vil jeg påstå at klisjeen fullbyrdes: Ved å være på lag med det gode berger man livet.

Døden på isveien

Vedmotivet kan godt leses som et ledemotiv, med positive konnotasjoner. Et kontrasterende ledemotiv, med negative konnotasjoner er ”isveien”. Isveien er en konkret historisk hendelse, som eneste vei ut av Suomussalmi for russerne, men også i *Hoggerne* som et skjebnesvangert motiv. For den russiske hæren var Suomussalmi et delmål. De skulle ”vente på forsterkninger, for å gå videre mot Botnviken, kappe landet i to her hvor det var på sitt smaleste” (s. 35). Finnene hadde derimot ikke forlatt området, men ”lå omkring i de nedsnødde skogene og skjøt på alt og alle som rørte seg” (s. 35). I isolasjon utvikler russerne etter hvert irrasjonelle og til dels desperate handlingsmønstre: ”– [D]et lyste av dem alle, den samme bunnløse nød uten mening, krigen deres var allerede gått i stå, etter to uker, og lignet en sønderskutt maskin på full gass” (s. 36). Fortelleren sier at det skjer kamphandlinger sør og øst i byen (s. 38) og det ser ut som

isveien blir eneste utvei (s. 16). Broen over sundet mot Hulkonniemi er sprengt (s. 18) og veien tilbake mot Russland er sperret. Ikke engang russiske flyslipp med mat, drivstoff og ammunisjon kommer fordi det havner i farlig sone utenfor rekkevidde (s. 40). Dessuten venter de isolerte russerne en finsk storoffensiv (s. 42), der lyden av finsk artilleri høres over Suomussalmi (s. 50).

Russernes tap nevnes flere steder, blant annet ved veien nordover mot Juntusranta, "over hundre" var døde (s. 54). Mot jul 1939 skildres bredden mot Hulkonniemi "med det samme uskarpe bildet av russiske MG-stillinger og artilleri som dundret salve på salve inn i skogene og utover isen" (s. 69). For russerne regnes "fireogfortiende" (44.bataljon) som en mulig redning (s. 75), men det blir til slutt isveien over Kiantajärvi som blir den tvilsomme løsningen: "[I] synsranden kunne jeg skimte uendelige mengder med små, mørke flekker, soldater, hester, her og der ulmende og utbrente kjøretøy, det siste slaget om Suomussalmi hadde stått på isen" (s. 98). Under hoggernes først fluktforsøk finner de russere: "Jeg så rundt meg på den vesle lysningen og oppdaget en rekke små bulninger under den gnistrende snøen. Antonov ga seg til å sparke i den nærmeste, mer svart uniformsstoff kom til syne, russere" (s. 96).

"For den røde armé var dette fortsatt en prinsipielt sett en politisk operasjon, som ganske enkelt ble hemmet av klimatiske omstendigheter", oppsummerer Edwards (2008:150-151). Det er selvsagt mange detaljer knyttet til det ekstreme været som kunne nevnes, men finnens suksess må kunne godskrives den militære (noe heldige) taktikk. I likhet med *Hoggerne* hevder Edwards at den russiske armeen hadde som mål "å kutte Finland i to i «midjen» ved å innta havnen i Oulu, inne i armkroken på Bottenviken", for å avskjære Sør-Finland fra Sverige (Edwards 2008:144). For å nå det viktige jernbaneknutepunktet Puolanka, måtte russerne først innta Suomussalmi og Raateveien som kontrollerte en større vei inn mot russisk territorium, hevder Edwards (2008:144). I *Hoggerne* er de omtalt som infanteriregimentet 759, 163. divisjon ledet av en "Oleg Illusjin" (s. 35). Edwards forteller at den 163.divisjonens venstre flanke, 759. og 81. regiment slo seg sammen og inntok Suomussalmi 7.desember (Edwards 2008:147). Finnens mottrekk har som *Hoggerne* nevner blitt "pensum ved verdens fremste militærakademier" (s. 158). Finnene klarer å isolere byen, ved såkalt "motti"-taktikk. *Motti* er et finsk begrep, som antagelig var funnet på av tømmerhoggere og fangstmenn som utgjorde hovedtyngden i Siilasvuos finske hær, og det betegner en stabel tømmerstokker som var kuttet opp, men ennå ikke kløyvd (Edwards 2008:156). I en militær kontekst har begrepet sin avstamning fra disse hendelsene, og har fått

betydningen: ”et avgrenset område, hvor en fiendtlig styrke ble omringet, trengt sammen og nedkjempet” (Store norske leksikon 2005-2007). Ved å ta seg frem på ski og sperre veien mellom Raate og Suomussalmi, veien mot den russiske grensen, er russerne sperret inne i byen (Edwards 2008:149).

[M]askinen var i ferd med å løpe løpsk, og det hadde lagt seg et teppe av brun, buldrende os over byen, så tett og evig at den også omsluttet himmelen, og midt inni det hele befant vi oss, som mark i et råttent eple.

(s. 69)

[E]n flere mil lang orm fra Sovjetsamveldet og inn i den finske buk, holdt fast i en korridor av jern, tømmer og is, umulig å snu, umulig å trekke ut igjen, så den har antagelig bare å vente på å bli kappet opp i biter og gå til grunne på samme systematiske vis som Illusjins styrker på isen i Kiantajärvi, denne dødens sjø[...]

(s. 108)

Det er betydlige likheter med Edwards beskrivelse av den fastlåste situasjonen:

På et øyeblikk dannet det seg en voldsom trafikkork bestående av tusenvis av kjøretøyer, hester og menn presset sammen på én kjørebane med grusvei – fra før oppkjørt av beltekjøretøyer og nå nærmest ufremkommelig på grunn av stivfrosne, dype hjulspor, harde som stål – og det var mer som en hinderløype enn en vei. Det trakk opp til uvær.

(Edwards 2008:151)

Dette er den fastlåste situasjonen som får de isolerte russerne til å bevege seg ut på isveien. Isveien illustrerer hvordan *Hoggerne* konstruerer handlingen basert på historiske hendelser. Isveien er et ledemotiv som til slutt blir den eneste fluktveien for russerne. Det er skjebnen som til slutt innhenter russerne:

Ved middagstider nyttårsaften 1939, måtte 163. divisjon til slutt gi tapt. Det som hadde vært omtalt som en serie med lommer av barsk beslutsomhet gikk nå over til å bli et uorganisert «fritt frem for alle». Den uensartede styrken løste seg opp og flyktet til alle kanter, men hovedsakelig over isen på innsjøen Kiantajärvi, der de og depotene deres nok en gang utgjorde enkle skyteskiver. Til og med det finske flyvåpenet blandet seg inn med et par Bristol Blenheim middels tunge bombefly som bidro til blodbadet ved å bombe i stykker isen rundt de demoraliserte, flyktende russerne. Menn, stridsvogner, hester og upansrede kjøretøy gikk gjennom isen og til bunns. Der er de den dag i dag.

(Edwards 2008:153)

En lignende hendelse skjer i Kuhmo-området: ”I én eneste brutal trefning på den islagte elven Kesselinjöki, ble Dolins [en russisk oberst] 2000 mann store styrke utslettet, med unntak av 70 mann som klarte å flykte og ble reddet” (Edwards 2008:165).

Noe som ikke kommer fram i *Hoggerne* er at isveien var for finnene en måte å bevege seg på raskt og ubemerket, slik de gjorde parallelt ved Raate-veien (Edwards 2008:150), og ikke utelukkende en negativ funksjon. Ved å rydde en sti over isen, for deretter å oversvømme den, ble en vei av is, og på is – perfekt for soldater på ski (noe først og fremst finnene brukte) (Edwards 2008:289). Dette poenget er ikke nevnt i Jacobsens roman, da det er russernes fluktvei som omtales. Dette understreker poenget med at isveien er et dystert motiv. Den som beveger seg på isveien har kulde og død i vente. Motivet er sammensatt av en historisk forklaring, samtidig som det gis poetisk verdi.

Det evige Suomussalmi og tapt hjerteblod

Finnenes gjenerobring skildres i kapittel 11: "[D]et lukter Finland, finsk os, finsk diesel, såpe, sigarettøyk, olje, mat..." (s. 105). De gjenlevende russerne overføres til en fangeleir i Hulkonniemi der de utveksles med finske fanger (s. 129). Til tross for den relative seieren i Suomussalmi, hører vi at finnene taper på alle fronter og må gi fra seg områder Russland gjør krav på (s.143). Hendelsene i Suomussalmi sees på som mindre grusomme enn dem ved Taipale-fronten på det Karelske nes, "som man sier var ti ganger frykteligere" (s. 38). Denne fronten omtales som en "virkelig krig, ikke bare en forsteining av alt levende, der soldatene allerede døde som fluer, både russiske og finske" (s. 25). I etterkant av vinterkrigen fortelles det om "over fem tusen lik" som var blitt samlet opp fra innsjøen Kiantajärvi (s. 152), om Suomussalmi som "pensum ved verdens fremste militærakademier – motti-taktikken på sitt mest storslagne" (s. 158) og krigsmuseet ved Raatevaara (s. 163). Krigen har satt spor i lokalsamfunnet.

Totalt er det usikkert hvor mange som døde i Suomussalmi. Edwards hevder at "finnene telte mer enn 5 000 [russiske] lik (på tørt land) og tok 500 fanger" (2008:153). Ut fra mangel på fullstendig oversikt over utstedte russiske soldater, anslår Edwards at de to russiske divisjonene hadde hatt 35 000 mann på strekningen Suomussalmi-Raate, derav 30 000 som omkom (Edwards 2008:162). Totalt sett i vinterkrigen, hevder Tuunainen, at omkomne i de finske styrkene var 27 000 og 44 000 ble skadd, hos russerne (omtrentlige tall) omkom opp mot 130 000 og 270 000 skadd (se tabell Tuunainen 2012:172). Tiina Kinnunen og Markuu Jokisipilä viser finske tall fra de tre krigene i perioden 1939-1945, Vinterkrigen (1939-40), Fortsettelseskrigen (1940-44) og Lapplandskrigen (1944-45):

[O]ut of a population of 3.7 million in 1939, over 90,000 soldiers fell; 94,000 were disabled for life; 55,000 children were orphaned and 30,000 women widowed. [...] In 1944 over 400,000 Finnish Karelian evacuees had to be resettled after their home regions were annexed by the Soviet Union.

(Kinnunen 2012:436-437)

Dette illustrerer hvordan den 105 dager lange konflikten hadde "en dyptgripende og nedslående effekt i Finland" (Edwards 2008:261). Den finske politiske linjen hadde slått feil og Finlands overlevelse må i det hele skyldes "et resultat av at Moskva feilet" (Edwards 2008:261). Vinterkrigen må også sees om utgangspunktet for at et finsk-tysk samarbeid i 1940, om angrep mot Sovjetunionen ble "nærmest en selvfølge" (Edwards 2008:270). Fra et sovjetisk standpunkt må erobringen sees som en fiasko til tross for at de erobret Karelen fra Finland (Edwards 2008:261).

I Vinterkrigen må kampene om Suomussalmi ha blitt stående som et aldri så lite lysglimt i en ellers dyster historisk hendelse i det finske folks krigshistorie. Siilasvuo skriver mot slutten av sin framstilling:

Kampen ved Raate var avsluttet med fullstendig tilintetgjørelse av 44.divisjon. Det oppdrag som var gitt mine tropper var løst.

Med beundringsverdig utholdenhet hadde mine tropper i nesten en måned kjempet i Suomussalmis snødekte ødemarker. Trossende døden hadde de gått til angrep på overmakten. Deres eneste ledestjerne var det dyrebare, felles fedreland, som kjempet for livet.

Prisen for de store seire i Suomussalmi ble betalt med mange tapre menns hjerteblod. Ydmykt gav de sitt liv for fedrelandet, sin heim og sin tro. De hvite kors på kirkegården forteller om deres offer. De viser folket en ærens vei, som var tung, men den eneste.

(Siilasvuo 1941:158)

Tuunainen mener grunnen til at Sovjet gav opp sitt forsøk på å okkupere Finland, både under Vinterkrigen og Fortsettelseskrigen, var det finske forsvaret (Tuunainen 2012:139). Som flere fremstillinger har vist er det den finske motti-taktikken hendelsene i Suomussalmi nevnes i sammenheng med – som en nasjonal heltebragd.

Engel og vedhogger – helt eller idiot

Denne delen vil i all hovedsak besvare spørsmålet: Hvem er Timmo Vatanen? Om romanen kun hadde omfattet kapittel 1-14, ville Timmos biografiske historiefortelling kunne leses som en heltefortelling, med Timmo som den tydelige helten. En fullverdig analyse av karakteren Timmo, må derimot også inkludere opplevelsene etter krigen i kapittel 15-17. Som tidligere analyse har vist, er forholdet mellom jeget (kapittel 1-14) og Timmo (kapittel 15-17), av den type nærhet at det er grunnlag for å inkludere begge instansene under et felles "Timmo". Den videre analysen av Timmo forutsetter en slik forståelse. Problemer knyttet til dette er tatt opp tidligere, under diskusjonen av fortellerspørsmålet.

Min analyse vil kretse omkring tre trekk ved karakteren Timmo – idioten, helten og forræderen. Karaktertrekkene vil belyses i Timmos relasjoner til ulike instanser i romanen. Dette gjelder i stor grad forholdet til russere og finner, både under og etter krigen. En slik analyse vil kunne besvare spørsmålet: Hva karakteriserer Timmos forhold til andre menneskelige karakterer? Hovedsakelig vil jeg undersøke forholdet til de russiske hoggerne og Suomussalmis innbyggere, og diskutere hva og hvordan forholdene endrer seg i løpet av romanen. En analyse av denne karakteren vil kunne besvare spørsmålet: Hvorfor er det problematisk å integrere Timmos historie i den tradisjonelle historiediskursen? Det er tidligere vist at karakteren Timmo ikke kan utføre fortellerinstansen, selv om det ligger et sterkt ønske om å bli hørt. I denne delen vil jeg undersøke bakgrunnen for dette, og hvordan det er motivert i den historiske romanen.

I karakterstikken av Timmo mener jeg å se noen transtekstuelle forbindelser, forstått som et hvilket som helst forhold mellom (hypo)tekst A og (hyper)tekst B (Genette 1997a:5). Dette skjer gjennom en prosess Genette kaller "transformation", der "it consequently evokes more or less perceptibly without necessarily speaking of it or citing it" (Genette 1997a:5). Det vil altså ikke si at forfatteren har hatt dette som mal eller annen mer direkte bruk. Hypoteksten er Timmo i *Hoggerne*, mens hypertekster finnes i Pär Lagerkvists *Det eviga leendet* fra 1920, Arto Paasilinnas *Jäniksen vuosi* fra 1975, Victor Hugos *Notre-Dame de Paris* fra 1831 og Roy Jacobsens *Frost* fra 2003.

Landsbyidioten – han som ikke gjør som de andre

Åpningsscenen i romanen gir inntrykk av en einstøing. Timmo er en som ikke tenker å dra noe sted selv om det står en soldat foran han og ber han flytte, "for det er alltid én, minst én som ikke gjør som de andre" (s. 7). Han beskriver seg selv som en "saltstøtte" (s. 7), en som er bundet til stedet og ikke til å rikke. Han frykter ikke å bli drept fordi: "De dreper ikke idioter [...] – Jeg kjenner russerne." (s. 7). Timmo Vatanen er en folk i distriktet synes synd på (s. 9). Han har et spesielt utseende, med et søkk i ansiktet (s. 165), men også oppførselen er avvikende. En finsk militær stempler umiddelbart Timmo som "landsbyidioten" (s. 13), altså i bestemt form, som om det er en finnes en slik type på ethvert sted. Denne tituleringen bekrefter Timmos rolle som idiot. På tross av denne statusen, blir han også satt pris på: "[D]en ene dagen kan de kalle meg idioten og den neste gir de meg melk eller fleisk, jeg får sjelden begge deler samtidig" (s. 9). Om ikke rollen er *selvutnevnt*, så er Timmo selv inneforstått med å være landsbyidiot.

Idiotrollen er knyttet til det arbeidet han utfører, å hogge ved. Gjennom dette er han regelmessig i kontakt med store deler av landsbyen – alle trenger ved. Det inkluderer kirken og presten, kafeen til Marja, lærer Mäkinen og skolen, og butikken til Antti, selv om det diskuteres både kubbelengde og pris (s. 8). Hele byen er på sett og vis avhengig av Timmo, selv om folk tar veden som en selvfølge. Veden Timmo hogger, kvister, og kløyver er både det mest fundamentale og det mest hverdagslige. Sånn sett er Timmo en mann for hverdagen, ikke de store hendelsene. Denne karakteristikken gjelder bare fram til krigen starter. Under denne hendelsen endrer vedhoggingens funksjon – fra idiotgjerning til heltegjerning. Konteksten forandrer Timmos status.

En tømmerhoggers styrke

Blant finnene i Suomussalmi var Timmo idioten, men i møte med russerne blir han "helt". Det er en overdrivelse å si at denne helterollen skjer automatisk og at alle russerne

oppfatter han slik. Heltenrollen kommer gradvis og gjelder kun et fåtall av russerne, men den er en viktig del av karakterens selvoppfatning. Dessuten er ikke Timmo en tradisjonell helt, med ”overmenneskelig styrke og ofte guddommelig herkomst” (Lothe 2007d). Timmos styrker ligger i det medmenneskelige, det hverdagslige og det grunnleggende ved tilværelsen, selv om karakteren kan handle med overmot til tider. Han er heller en antihelt, kanskje mer presist en ”idiotihelt”.

Helter med skavanker

Motsvarende til Timmo ser jeg hypertekstuelle forbindelser i to antihelter, ”Quasimodo”, også kjent som ”pukkelryggen” i *Ringeren i Notre-Dame* (Hugo 1998), og hovedpersonen ”Gest” i *Frost* (Jacobsen 2003). I Hugos roman går Quasimodos heltegjerning i all hovedsak ut på å redde den gode og vakre Esmeralda fra fare. Quasimodo kåres for beste grimase under narrenes fest, selv om han ikke gjør noen ting:

[H]ele mannen var en eneste stor grimase. Et stort hode med tuster av rødt hår. Mellom skuldrene en kolossal pukkel som var synlig også fra forsiden. Lår og legger som bare møttes ved knærne, kjempesvære føtter og enorme hender. Hele denne vanskapningen gav ellers inntrykk av uhyggelig styrke, snarrådighet og mot – [...]
Slik så han ut, den narrepaven folket hadde valgt.

(Hugo 1998:21)

Quasimodos utseende skaffer han den tvilsomme tittelen ”narrepave, en parallell til Timmo som jeg vil ta opp igjen senere. Videre er pukkelryggen stedbundet til katedralen: ”Etter hvert som han utviklet seg, ble Notre-Dame hans fedreland, hans univers, hans hjem og hans nærmeste venn” (Hugo 1998:65). Dessuten utfører Quasimodo en tilsynelatende umulig oppgave, på tross av skavanker og status. I likhet med Timmo er det ingen som forventer dette av han, og han gjennomfører det uten overmenneskelig styrke, men kanskje heller med en svært *menneskelig* styrke.

Innenfor Roy Jacobsens forfatterskap har blant annet Steinar Sivertsen (2005) påpekt transtekstuelle forbindelser. Ifølge Sivertsen har Timmo paralleller til den merkelige ”Gest” fra *Frost* (2003) og bygdetullingen ”Jon” fra *Det nye vannet* (1987). De kan begge karakteriseres som gåtefulle, moderne mennesker, reflekterte og målbevisste, de vet at livet består av skyggesider som ikke lar seg fullt ut kartlegge, og at mot og feighet er to sider av samme sak (Sivertsen 2005). Jeg vil påstå at det Sivertsen sier om feighet og mot er særlig relevant i forståelsen av karakteren Timmo. Gest har i likhet med Timmo også en skavank, i hvert fall i sagalitteraturens målestokk: ”[S]å liten var han at de halvte navnet hans [Torgest], så allerede fra nå av heter han bare Gest, den fremmede” (Jacobsen 2003:8). Ifølge Aamodtsbakken har Gest typiske

”«sagaegenskaper»” som ”en betydelig fysisk styrke, utholdenhet og seighet”, men han er også klok, listig og dyktig til å inngå allianse, særlig med kvinner (2010:292). Den største motiviske likheten ligger i de fysiske karakteristikkene, som nærmest kan kalles en *nordisk* sisu i dette tilfellet. I likhet med Timmo blir Gest's skavank underordnet hans klokskap og gir til en viss grad grunnlag for alliansebygging.

Idiothelten

I disse transtekstuelle forbindelsene finnes likheter, men hvordan kommer antihelten til uttrykk i *Hoggerne*? I møte med russerne står landsbyidioten fram, der han får et gevær rettet mot seg uten å bli skremt (s. 28). Uredd og rolig, direkte og ærlig, uavhengig om det er russer eller finne, framstår han likt. Dette behøver ikke være overmøt, men heller en tilsynelatende naiv humanisme. Timmo ser mennesker bak geværet og under uniformene. Forklaringen kan delvis ligge i at karakteren er vant til å bli behandlet som idiot. Timmo er vant til å være utenfor den sosiale normen, og overgangen til å være utenfor, blir dermed mindre enn den ville vært for noen som er vant til å være ”innenfor”. Timmos holdning overfor russere sier han best selv: ”det finnes de som mener at russerne er et drittfolk, men det har aldri vært min mening, selv om det er mye rart med dem, det har det alltid vært” (s. 41). Her innrømmer han at det finnes trekk ved russerne som kan påpekes, men det er ikke nevneverdig av fordommer. Han møter de med et (forholdsvis) åpent sinn.

Foruten den fysiske kraften ligger Timmos største styrke, og fremste kjennetegn i det han har gjort hele sitt voksne liv – å hogge ved. Allerede innledningsvis blir han presentert som en maskulin skikkelse, en som er praktisk og handlekraftig: ”man tenker ikke klart i øyeblikk som dette, egentlig hadde jeg ikke tenkt noe som helst, bare gjort det jeg gjorde, stappet snø i luker og sprekker og sett den siste forbindelsen vestover gå til himmels” (s. 19). Skogsarbeidet holder hoggerne i live, både fordi de slipper å gripe til våpen og fordi veden holder dem varme under Timmos lederskap (s. 35). Dette lederskapet kan også godskrives en rekke andre oppgaver, men tømmerhogging kan sies å være selve symbolet på hjelpen. Timmo setter strenge krav om menneskelig verdighet som mer enn fysiske behov. Å sove, å bo i hus, vaske seg, holde varmen og er praktiske, nødvendige og verdige oppgaver for å holde seg i live, fysisk og psykisk. Den største trusselen er den som lurer ute. Timmo insisterer på å holde varmen for enhver pris: ”Jeg ba hoggerne legge seg oppå hverandre, slåss eller knulle eller gjøre hva faen som helst, bare de holdt seg i bevegelse” (s. 97).

En guddommelig vedhogger og skogens mann

Hos både Lagerkvist (1920) og Paasilinna (2004) mener jeg å se motiviske likheter som hypertextuelt forbindes til Timmo i *Hoggerne*.²⁴ I *Det eviga leendet* av Lagerkvist følger leseren en gruppe døde mennesker i samtale om livene sine, et stort mangfold av liv viser det seg. Så stiller "den lidelsesfulle" spørsmål om livet: "Vi vill söka gud [sic!] för att ställa honom til svars för det förvirrande livet" (Lagerkvist 1920:108-109). Gruppen døde går sammen til gud, og finner ham ved en liten lykt: "Under den stod en gammal gubbe och sågade ved. De såg att det var gud" (Lagerkvist 1920:129-130). Den gamle gubben kan ikke gi noe godt svar på meningen med livet: "Jag har gjort så gott jag kunnat" (Lagerkvist 1920:133-134). Denne siste setningen gjentar han etter hver henvendelse fra de døde, før han til slutt avslutter:

Jag är en enkel mann sade han och så på dem. Jag har arbetat utan att tröttna, jag har stått vid mitt arbete dag efter dag så länge jag vet. Jag har ingenting begärt. Varken gladje eller sorg, varken tro eller tvivel, ingenting.

Jag har bara menat att ni aldrig skulle behöva nöja er med intet.

(Lagerkvist 1920:137)

Dette minner sterkt om Timmos holdning: "[J]eg hadde ikke gjort annet enn det som ble forventet av meg, vært den jeg var, den ene som blir igjen når alle andre drar" (s. 122). Det guddommelige aspektet setter også Timmo i et nytt lys, der vedhoggingen kan forstås som et livgivende og altomfattende motiv.

Foruten den guddommelige hoggeren kan det også finnes en forbindelse i karakteren "Vatanen", i *Harens år* (2004). Den slående navnelikheten mellom Paasilinnas "Vatanen" og Jacobsens "Timmo Vatanen", bør kommenteres. Jacobsen har selv sagt at navnet "Timmo", som oftest skrives "Timo" er en konstruksjon: "Jeg bestemte meg for å skrive navnet hans med to for å vise at Timmo er min mann", sier Jacobsen i et intervju med Trygve Lundemo (2005). I dette understreker Jacobsen Timmos fiksjonalitet og dermed unngår andre direkte referanser. Forholdet mellom Jacobsens "Timmo Vatanen" og Paasilinnas "Vatanen" er først og fremst en motivisk likhet og ikke en påstand om mer direkte referanse.

Vatanen er journalist og beskrives som et ulykkelig og kynisk menneske (Paasilinna 2004:5). Lykken snur seg da han bryter opp med det moderne og blir en skogens mann. Livet hans snus på hodet etter en absurd hendelse der han velger å følge en skadd hareunge inn i skogen, metaforisk lest "tilbake til naturen", og han dropper jobb og familie. Han gjør skogsarbeid og håndverk, noe som ser ut til å ha en positiv effekt.

²⁴ Jeg leser en norsk oversettelse av Paasilinnas roman, *Harens år* (2004).

Haren og skogen som gir Vatanen glede, og han bosetter seg i en koe i nord i Finland mot slutten. Her får han problemer med en slagbjørn. Vatanen jager bjørnen over den russiske grensen ut på Hvitehavet der han får skutt bjørnen, men blir arrestert som finsk spion (Paasilinna 2004:152). En likhet mellom Paasilinnas eller Jacobsens antihelt er gleden ved det praktiske arbeidet og ved de asosiale trekkene. Avslutningsvis står de derimot ulikt. Begge er mistenkt, men de dømmes forskjellig: Timmo blir stemplet som forræder, mens Vatanen går fri på tross av anklager. I "Etterordet" skriver fortelleren "Arto Paasilinna":

Så vidt jeg kan se var Vatanens *personhistoriske gjerning revolusjonær*, et uttrykk for en sann rebell, og *deri lå hans storhet*. Da han satt i den kummerlige cella si og klappet på haren, ømt som om han var dens mor, gikk det opp for meg *hva menneskelig fellesskap vil si*. [...] *[I]ngenting kunne hindre denne hardt prøvede mann fra enda en gang å vise de kreftene som skjulte seg i hans vesen.*

(min kursivering, Paasilinna 2004:158-159)

Denne omtalen gjelder også for Timmo. Hans personhistoriske gjerning, å hjelpe hoggerne, er *hans storhet*. De kreftene og den gjerning Timmo viste over for hoggerne er holdt skjult, kanskje mer presist ikke anerkjent eller godtatt. Blant Timmos siste krefter kan kanskje identifiseres i den siste heltebragden, teksten *Hoggerne*.

Den sterke blant de svake

"[Mikael] var den første som kalte meg 'engelen'. Senere ble jeg også kalt 'håpet' eller 'det siste håpet', eller til og med 'motet' og 'friheten'", sier Timmo som en innledende kommentar om sin kommende status i gruppen (s. 41). Heltedyrkelsen blir nyansert av Timmo selv mot slutten. Etter at det blir klart at gruppen skal skilles blir Timmo overøst med lovord om "styrke" og "mot", men svarer til dette:

[J]eg sa nei igjen – nå mer klar over hva jeg tenkte –, at jeg hadde hentet alle den styrken jeg hadde fra hoggernes svakhet, fra det faktum at de fra første stund hadde budt meg imot med ynkeligheten sin, for dersom de hadde vært sterkere enn meg, så ville jeg selv ha mistet motet og vært svak, som Suslov – det sa jeg –, at det er en fordel å være sterk blant svake, da forblir man sterk, og kan i tillegg gjøre også de andre sterke, det var nok det som hadde skjedd, jeg kunne i hvert fall ikke ha klart det alene, og sånn sett – jeg innså det nå – var det *de* som hadde reddet meg, like mye som jeg hadde reddet dem, det ville jeg takke dem for.

(s. 146)

På hver sin måte er hoggernes svakhet, Timmos styrke. Det er som at denne gruppen måtte ledes av en "likesinnet", en annen med svakheter. Som Quasimodo ble en "narrepave" blant narrene (Hugo 1998:21), blir Timmo en narrepave blant de russiske narrene. Gruppen har alle svakheter, men av ulik karakter. Læreren Suslov er, nærmest blind, den fysiske svakeste av hoggerne, og velger til slutt å ta sitt eget liv (s. 144). De ukrainske brødrene Leo og Nadar er halte på høyre bein. Mikael stjeler fra de andre og sluntrer unna (s. 41). Rodions svakhet kan knyttes til de røde dameskoene han har med

seg til enhver tid (s. 52), som kan symbolisere tilfeldighet og malplassering i militæret. Antonov på sin side har en karaktersvakhet i de antisemittiske holdninger, særlig rettet mot jødene Leo og Nadar. Sett i kontekst av Europa på slutten av 1930-tallet kan muligens det å være jøde også leses som en "svakhet". Hoggernes svakhet, om det er fysiske skavanker eller holdninger, blir for Timmo inspirasjonen til å lede. Æren for heldedåden bør deles, ifølge Timmo.

Vi er alle russere!

Forhold knyttet til nabostatene Russland/Sovjetunionen og Finland har en lang historie. En nærliggende kontekst er borgerkrigen i 1918, der "hvite" nasjonalister stod mot "røde" kommunister. I 1917 valgte de finske sosialdemokratene å følge en russisk revolusjonær linje etter Oktoberrevolusjonen i Russland, noe som førte til en kort, men blodig konflikt der 20 000 kommunister omkom i fangeleir eller ved henrettelser (Meinander 2012:50). I *Hoggerne* er forholdet mellom nabostatene tematisert først og fremst gjennom skildringen av Vinterkrigen, men også det historiske bakteppet synes til tider. Timmo påstår at han ikke har noe i mot russere, men at det finnes "de som mener at russerne er et drittfolk" (s. 41). Borgerkrigen nevnes så vidt i opplysningen om at faren til Timmo, "som klarte å bli kaptein i løpet av den krigen *han* var med i" (s. 17), må ha vært på den "hvite" siden. En indikasjon på et komplisert naboforhold er tydelig i "russerhatet" hos Heikki, den finske bonden: "– Jeg liker ikke russere, pleide han å si, og det var stort sett det eneste han sa" (s. 127).

I en slik historisk kontekst vil et sidebytte være et ømtålig tema. For å forstå karakteren Timmos posisjon kan vi sammenligne med en annen karakter i *Hoggerne*, nemlig tolken Nikolai. Denne karakteren er den stereotypiske forræder i *Hoggerne*. "[I] hjertet sitt [...] hadde Nikolai et bitte lite hulrom med ingenting inni", skildres tolken mens han ser to skadde og maltrakterte soldater "uten å foretrekke en mine" (s. 37). Og fortelleren tillegger: "den mannen har aldri hatt en venn, antagelig har han heller ikke savnet en". Tolkens tilbakeblikk på livet hjemme i Leningrad beskrives med "en bitter manns tale" (s. 55). Det er en klar kobling mellom disse karakterene og det beskrives som et underlig vennskap (s.46), de er "to medsamsvorne" (s. 44), og som "en umulig forbrødring, med en mann jeg aldri ville klare å se inn i, vi var helt like", sier Timmo (s.78). Likheten består i at de er "mellomposisjonerte". Det fortelles at Timmo møtte Nikolai på en sag i Vuokkiniemi, da Nikolai hadde sommerjobb. Nikolai beskrives som "både finne og russer på én gang uten å være noen av delene" (s. 36). Nikolai gjør det som passer best for seg selv, og det synes merkelig at Timmo blir overrasket over å se Nikolai i samtale med

”en *finsk* offiser” (s. 109). Tolken blir derimot nøkkelen til de russiske hoggernes frihet fra fangeleiren på Hulkonniemi, da Timmo øyner et pressmiddel: ”vi begge var såpass skyldige at vi ikke hadde noe vi skulle sagt” (s. 132).

På tross av ”vennskapet” mellom dem, er det Nikolai som beskylder Timmo for spionasje (s.54), og sørger senere for tortur av Timmo. Selv om Nikolai beskrives med flest negative trekk, gir han Timmo forholdsvis gode skussmål: ” – Du er mye rart, men du er ingen forræder, du er vedhogger!” (s. 77). En tydelig forræder vet hva han snakker om. Selv om Nikolai ikke karakteriserer Timmo som ”forræder”, kan andre elementer igjen likevel peke i den retningen. Ut fra en gjengs definisjon av ”forræderi”, altså ”forbrytelser som går ut på å yte fienden bistand under krig” (Store norske leksikon 2005-2007), kan det virke som Timmo har begått denne synden.

[D]et jeg hadde utrettet i Suomussalmi [...] ville bli oppfattet som forræderi, både hogsten og disse etteretningsrapportene, det jeg hadde fortalt russerne om landskap og gårder og isforhold, jeg hadde forsøkt å lure dem, men det fantes det ingen vitner på, og ikke hadde løgnene mine utrettet noe heller – mine sterkeste kort var hoggerne, mine hellige og eneste vitner, men de var russere, fiender, som jeg nå skulle hjelpe til å forsvinne helt, deretter ville ikke engang Gud gå god for meg (s. 140).

Timmo frykter å bli stemplet som en sviker i møtet med sine hjemvendte sambygdinger. Butikkmannen Antti mener å se at Timmo ser ut som en ung som var blitt gammel, og ”tydelig utilpass” i freden andre var lykkelige over (s.150). I møtet med Roosa og Luukas merkes ”avstanden som var oppstått mellom dem” (s. 153). Denne skammen driver Timmo ut av ”sin egen by”, som ”en svart og usynlig pest” (s. 149), noe ikke engang russerne hadde klart. Timmo tar til motmæle mot at han er en forræder fordi ”han hadde hogd ved for seg selv, for livet!” (s. 164). ”– Krig og moral stemmer ikke alltid overens”, sier Roy Jacobsen i et intervju om romanen (Lundemo 2005). Krigens krav om å være partisk kommer i konflikt med medmenneskeligheten som helten Timmo viser. At Timmo sviker ”sine egne”, er paradoksalt når han kanskje aldri har vært en av ”de”. Utropet: ”Vi er alle russere!” (s. 148), kan her være en ”humanistisk erkjennelse”, ifølge Sivertsen (2005), et gjennomgående trekk ved skikkelsen Timmo mot slutten.

Ramme og oppgjør: Suslovs lignelse

I kapittel 9 forteller den russiske hoggeren Suslov en lignelse om et hestetøyveri (s. 81-86). I litteraturen er en lignelse (eller parabel) kjennetegnet ved at ”hendelser og gjenstander fra det jordiske illustrerer en åndelig sannhet” (Lothe 2007e). Parabelen er gåtefull slik at tilhørersens tolkning nødvendigvis kompletterer fortellingen. Suslovs fortelling kan leses som en illustrasjon på Timmos handlinger og oppgjøret etter krigen. Lignelser kan finnes også andre steder i Jacobsens forfatterskap. Aamodtsbakken

(2010) viser en analyse av *Frost* (2003) at historien om Helga (Jacobsen 2003:347-350) illustrerer essensen av romanens hovedhistorie. Lignelsen hever seg over handlingen, slik at den fungerer på et overordnet narrativt nivå, både analeptisk og proleptisk: "Historien om Helga er i så måte med på å samle tråder og virke som lyskaster" (Aamodtsbakken 2010:294). Suslovs lignelse fungerer som en kommentar til oppgjøret etter krigen.²⁵

Det er *læreren* Suslov som snakker, "rolig og overbevisende, fra det ødelagte kateteret sitt" (s. 81). Fortellingen fortalt som om det handler om en tidligere elev av Suslov, men at han forteller med et "gåtefullt smil" (s. 81), kan derimot indikere at den bærer på en mening eller poeng forsamlingen selv må tolke seg fram til. Gåtepreget bekreftes i Suslovs atferd og svar når han blir spurt hva fortellingen skal bety: "Læreren smilte og ba ham gjette" (s. 82). Underveis stilles sokratiske spørsmål og det er tydelig at forsamlingen må selv gjøre seg opp en mening.

Suslovs lignelse (s. 81-86) handler om en gutt som stjeler en hest, men blir avslørt i det han forsøker å selge den. Gutten skylder på en ordre fra en formann der hans far jobber, men formannen innkalles og avviser klagene. Allikevel settes det i gang undersøkelser av formannen, da det synes usannsynlig at en ung gutt vil lyve om noe sånt. Undersøkelsene viser ikke at han hadde stjålet hesten, men derimot at formannen hadde stukket unna penger fra sin arbeidsplass.

Følgelig ble han arrestert og dømt, ikke bare for svindelen, men også for hestetysteriet som han ikke hadde begått. Og gutten ble ikke bare frikjent, han fikk også en påskjønnelse.
Suslov la inn en fornøyd pause.

(s. 82)

Formannens underslag kan sammenstilles med Timmos forræderi, å hogge ved for russerne (hjelpe fienden). Guttens hestetysteri kan sammenstilles med landssvik, noe Timmo (selv mener) han ikke har begått, men noe han (uformelt) dømmes for i møte med sine sambygdinge.

Lignelsen inneholder også den tydeligste kommentaren til oppgjøret etter Vinterkrigen spesielt, men også lignende konflikter generelt. Suslovs innlagte pause med sokratiske vendinger, fører til så heftig diskusjon at han blir nødt til å tolke lignelsen for dem og tydeliggjøre budskapet: "I et sivilisert land ville nemlig også gutten ha fått sin straff. Og formannen ville ha blitt avslørt tidligere", hevder Suslov (s. 83). Han fortsetter litt etterpå:

²⁵ Det er altså ikke en fremsynt og mystisk dimensjon som for eksempel Kristian Meisingset (2005) mener å lese i *Hoggerne*. Den bakenforliggende virkeligheten, må sees i sammenheng med romanens struktur og Timmos fortelling fortalt i ettertid.

”– Bare to måneder senere stjal gutten en ny hest! [...] Han var blitt ødelagt, det er *det* historien kan lære oss, han var blitt korrupt” (s. 84). Lignelsen handler også om folket som har formet gutten, og hvilke mekanismer som ligger i samfunnet. Korrupsjonen gjelder både gutten og samfunnet. Guttens gjentatte tyveri er deres fortjeneste, da deres korrupsjon får formannen dømt for begge forbrytelsene. Folkets korrupsjon er derimot ikke av en materiell eller økonomisk art, slik det er brukt i dagligtale, men i betydningen ”moralsk fordervelse” (Berulfsen 1999). I et jusleksikon leser vi om ”korrupsjon”:

[F]orbrytelse som består i at man for seg selv eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag, eller gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av stilling, verv eller oppdrag.

(Gisle 2007)

Folkets aksept av formannens straff, på tross av den utilbørlige fordel (urimelig eller moralsk kritikkverdigg) godtas fordi det gagnar folket. Men hvordan kan dette gagnar folket? Dette må sees i krigsoppgjørets kontekst der ”forræder” er en enten/eller-kategori – uten mellomposisjon. Enten/eller-systemet tvinger dermed Timmo inn i en forræderbås. Dette systemet kan sees i sammenheng gjenoppbyggingen og konstruksjonen av den enhetlige nasjon. En enhetlig fortelling kan umulig inkludere fortellinger som ikke er av homogen art – noe som utelukker Timmos alternative fortelling.

Suslovs lignelse handler om Timmos straff og folkets korrupsjon etter Vinterkrigen, men også mer universelt: I enhver krig er det noen som stilles i den situasjonen Timmo står i. De mellomposisjonerte finnes i oppgjøret av alle konflikter. I norsk kontekst kan dette sees i etterkrigstidens behandling av de norske kvinnene som hadde et forhold og/eller fikk barn med tyske soldater. Økenavnene ”tyskertøs” og deres ”tyskerunger”, bør illustrere hvilken status disse mellomposisjonerte har hatt.

Moral møter krig – vedhogger møter Historien

Men om de neste tiårene gikk stille hen over både Timmo og byen hans Suomussalmi, så begynte det plutselig å skje noe med byens omdømme, med dens navn og rykte. Historien tok overhånd, Historien med stor bokstav.

(s.158)

Inntoget i byen av ”Historien med stor bokstav” har store konsekvenser for det lille samfunnet. Vinterkrigens hendelser i Suomussalmi blir pensum på militærakademier, det bygges et krigsmuseum i Raatevaara, byen får besøk av ”velkledde delegasjoner” fra inn- og utland, i det nye rådhuset får presidenten overrakt en termos fra krigen og uttrykker: ”Suomussalmi lyste igjen, denne gang ’i evigheten””(s. 158-159). Alt dette er uten interesse for Timmo, fram til han får én spesiell artikkel i hende. Som vanlig er

sentrum for artikkelen den konvensjonelle "Historien", "om heltene som hadde slåss og dødd på veien mellom Suomussalmi og Raatevaara, dødsveien" (s. 160), men denne nevner kanskje en av hoggerne, Rodion med dameskoene, og at han bor i Joensuu.²⁶ Denne opplevelsen får Timmo til å undre hvorfor ingen av hoggerne har tatt kontakt i ettertid. Da avstanden ikke er uoverkommelig spekulerer han i om kanskje det er noe annet, "en ytre kraft, eller av en indre, skam, eller av en annen ukjent russisk følelse som ingen kan forstå seg på?" (s. 160).

Dette var det første av flere "drypp": et referat av en norsk historiker som forteller om to russisk-jødiske brødre i Trondheim (s. 160) og en avisartikkel om en russisk avhopper som navngir "Antonov" og den russiske offiseren Illusjin skjebne (s.161). Dette får Timmo til å oppsøke "den sanneste kjenner av [...] begivenhetene i områdene her den berømte vinteren", sin gamle lærerinne, Marja-Liisa Lampinen (s. 163). Timmos opplevelser blir trukket i tvil, "og [hun] begynte isteden å snakke med utålmodig radiostemme om 'krigstraumene hans'" (s. 163). Til slutt tar Lampinen knekken på Timmos fortelling:

[...] det er bare rot, Timmo! Skjønner du for eksempel hva jeg nå sier?
Hun sa en setning på russisk.
– Nei.
Jeg tenkte meg det. Og da vil jeg også si at disse russiske avhopperne ikke er til å stole på, de sier hva som helst bare det høres sant ut, for å få bli her.
(s. 163-164)

Timmos siste desperate forsøk på å få historien sin bekreftet er løytnanten Olli, som på et tidspunkt konfiskerte Timmos gevær (s. 14). Løytnanten påstår først at han ikke husker noe gevær. "– Men du husker *meg!*", utbryter Timmo (s. 165), i noe som nærmer seg en eksistensiell krise. Her finnes en parallell til mellom hoggerne og Timmo. Å bli sett og hørt av noen, beviser hans eksistens! Selv beviser nettopp hans oppførsel hvor misforstått og feilplassert han er:

– Hva er det der? Spurte han sint, en kortklippet eng, og ikke brun som en vanlig stubbmark på denne tiden av året, men grønn og frisk, en dvergeng.
– Plen, sa Olli.
– Hva?
– Det heter plen, det er vanlig nå, den klippes en gang i uka.
Timmo ristet på skuldrene og ga fra seg noen hese støt, kalte Olli et gammelt fjols og sa han kunne beholde geværet og dra til helvete med både det og hele det råtne livet sitt her han satt innesperret i kortklipt gress.
(s. 166)

Den gamle vedhoggeren henger ikke med i den moderne virkelighet, han passer ikke inn i sin samtid. Da skrider han nedover plenen og kjenner det "myke under de grove støvlene, som mose, silke, dun, nyfalt snø" (s. 166). Minner fra vinteren, hoggerne og

²⁶ Avstanden mellom Suomussalmi og Joensuu er i overkant av 300 km.

krigen strømmer på. Denne situasjonen er vendepunktet der Timmo etterlyser en som kan skrive *hans* historie, uten stamming, rot eller annet som ødelegger den. Han kommer etter hvert til erkjennelsen av at "det var ikke sannere det som sto i aviser enn det som gled omkring som sølevann i hukommelsen til en stakkar, bare mer forvirrende" (s. 167).

Det er mulig at det kan leses inn en generasjonsforskjell mot slutten, med positive utsikter. Den lille jenta Tiina, barnebarn av butikkmannen Antti, sier: "– Pappa har bedt meg si [...] ... fordi du har bursdag i dag..., at uten deg vil vi alle fryse" (s. 170). Timmo blir rørt av dette, og svarer: " – Og det er helt sant. Vent, så skal jeg ta et bilde av deg" (s. 170). Dette er gjenklang fra noe Timmo sier tidligere i boken: "– Jeg er vedhoggeren her, det er jeg som leverer ved til husene og holder folk varme." (s. 28). Hvorfor kan ikke Tiinas pappa selv si "uten deg ville vi alle fryse"? En mulig grunn er at de voksne, ikke engang Tiinas pappa forstår hvor altomfattende Tiinas utsagn er. Det framstår som en anerkjennelse av Timmos livsprosjekt – å hogge ved, i mange betydninger. Timmo og Tiina er *tilsynelatende* naive, men samtidig de som ser klart i situasjonen: Veden er grunnleggende for det menneskelige liv. Hadde det ikke vært for den ville det ikke vært mulig med liv. Det tilsynelatende banale, viser seg å bli det basale. Denne anerkjennelse, fotografiet og hjemreisen er det siste Timmo opplever: "krigen var over, natt til den 26.mars 1967" (s. 171). Timmo kan forsones seg med at hans gjerning ble sett og hørt av noen.

Kapittel 4. Avslutning

I denne avhandlingen har jeg blant annet forsøkt å gi svar på hva slags historiefremstilling som finnes i *Hoggerne*. Ved å sammenligne *Hoggerne* med historisk stoff fra historiefaglige framstillinger, har jeg sett hvordan romanen forholder seg til det historiske. I all hovedsak virker *Hoggerne* å være nær til det historiske stoffet, på noen områder mer direkte enn andre. Sammenlignet med de historiske framstillingene virker *Hoggerne*s påstander å være etterprøvbare i framstillinger av Vinterkrigens hendelser i Suomussalmi. Dette gjelder tidsanvisninger, sentrale steds- og egennavn, naturforhold og karakteristikken av de stridende parter.

På tross av de klare historiske henvisningene er *Hoggerne* likevel ikke en tradisjonell framstilling av Vinterkrigen. Dette ser jeg blant annet i en svak bruk av detaljer om krigens hendelser. For eksempel er antall soldater og tidsanvisninger svært omtrentlige. Med grunn i teorier av blant annet Granlid og Barthes mener jeg å se en rekke historiemarkeringer der for eksempel tidsanvisninger og egennavn gir en "historieeffekt". Den litterære framstillingen inneholder også "ved" og "isveien" som ledemotiver. De kontrasterende partene, russer og finne er knyttet til henholdsvis kulde og varme, som kan symbolisere "død" og "liv". I dette kan det synes en klisjé: det gode mot det onde, der de hvite (finnene) overvinne de svarte (russerne). Historiefortellingen framviser i dette sin bevisste konstruksjon. Henvisninger til fortidige hendelser i kombinasjon med narrative grep må sees i sammenheng med fortellerinstansen i *Hoggerne*, som bør leses som en historiografisk metafiksjon. Med bakgrunn i teorier av White, som belyser sammenhenger mellom historie og fortelling, kommer en narrativ innplotting til syne i dette, og det kan hevdes at det er en underliggende heltefortelling i framstillingen. Dette må sees i sammenheng med fortellerens rolle, da fortellerinstansen synes nemlig å være det viktigste argumentet for at *Hoggerne* er en annerledes historiefremstilling.

Fortellerinstansen i *Hoggerne* framstår kompleks. Hovedsaklig er det i kapittel 1-14 en førstepersonsforteller og i kapittel 15-17 en tredjepersonsforteller, noe som deler romanen i to deler. I tillegg kan det virke som det manipulerede åpningssitatet i epigrafen er fortalt av en tredje instans, jeg har kalt "historieforteller". Denne instansen ligger nær, men må ikke forstås som identisk med den implisitte forfatteren. Fortellerinstansen står helt sentralt i det at den problematiserer subjektivitet, hevder Hutcheon (1988) om den historiografiske metafiksjon. I *Hoggerne* blir fortellersituasjonen og motivasjonen for å fortelle tatt opp i det jeg har kalt Timmos motivering (s. 166-167). Denne motiveringen gjør det klart at jeget og "Timmo" er nært knyttet, men ikke identiske. Derfor er denne

”en eller annen” (s. 167) Timmos redning til å få fortalt sin historie, som er hoggernes historie – derav bokens tittel. Det sies også at historiefremstillingen ikke er en førstehåndskilde. På tross av de feilmarginene dette fører med seg, insisterer Timmo på at jeget er til å stole på – han autoriserer biografien nærmest. Romanens biografiske karakter er altså knyttet til romanens hovedperson Timmo.

Som historiografisk metafiksjon er *Hoggerne* bevisst sin paradoksale historiefortelling og fortellerposisjon. Den problematiserer historieskrivingens subjekt og subjektets ideologi, i fortellerens pålitelige og upålitelige posisjon. Romanen anerkjenner at det er problematisk å gjøre ”his story to history” (Hutcheon 1988:164). Språket kan brukes til å forandre forestillinger om fortiden, men det er også en mulighet for at det misbrukes ved å tilsløre fortidens hendelser. *Hoggerne*, som postmoderne historisk roman, er en hybrid av biografi, fortelling og historie. Hybridstatusen får fram parodieringen, altså en repetisjon med kritisk distanse, av fortiden.

Jeg har konsentrert min analyse rundt tre trekk ved karakteren Timmo: idiot, helt og forræder. Disse områdene har særlig et felles berøringspunkt: vedhogging. I Suomussalmi er *vedhoggeren* Timmo landsbyidioten. Sammen med russerne er Timmo redningen som *vedhogger*. Under Vinterkrigen er nettopp *vedhoggingen* formelt sett en forbrytelse og forræderi. Konteksten viser seg å være avgjørende for hvordan Timmo oppfattes, og det er dette hovedkonflikten springer ut av. Oppfatningen av Timmos aktiviteter under Vinterkrigen spriker, der innbyggerne i Suomussalmi har en annen oppfatning enn Timmo selv. Timmos selvbevissthet omkring dette forholdet gjør motivasjonen for å fortelle så grunnleggende.

Det er derfor en marginalisert forræder, til nå uten stemme i historiediskursen, som i *Hoggerne* gir sin alternative historiefremstilling. Den marginaliserte er i følge Hutcheon (1988), en som er ”innenfor”, men ”utenfor”. Timmo er finne, men han er samtidig ”russer”, siden han hjalp den russiske hæren med å hogge ved under Vinterkrigen. En mellomposisjon er ”umulig” i etterkrigsoppgjøret, og han forblir en forræder i Suomussalmi. *Hoggerne* kan slik sett forstås som en forklaring av (helte)gjerninger og bekjennelse av (noen) synder. Timmo mener selv at alt han gjorde var å hogge ved og å holde seg i live. Det at han reddet livet til de russiske hoggerne er å forstå som en heltehandling – en moralsk handling. Heltedåden blir også tydelig i avslutningen der det er den lille jenta Tiina som anerkjenner Timmo som helt, og dermed et *helt* menneske. Tiinas utsagn om at ”uten deg ville vi alle fryse” (s. 167) fungerer på ett plan som pappaens stemme med henvisning til veden. Men Tiina virker mer klarsynt enn som så,

da det også inneholder en anerkjennelse av Timmos status, slik at Timmo endelig kan ta farvel med krigen/livet, "26.mars 1967" (s. 167).

Jacobsens historiske romaner og deres historiesyn

Jacobsens forfatterskap, og særlig de historiske romanene kan med god grunn behandles ytterligere. Denne avhandlingens analyse av *Hoggerne* har vist at denne delen forfatterskapet framviser et postmoderne historiesyn. For videre forskning vil det derfor kunne være relevant å undersøke hvordan historien framstilles og behandles i andre verk av Jacobsen. Dette gjelder i sær de historiske romanene, *Grenser*, *Frost*, og *Hoggerne*, men også andre titler som omhandler fortidig stoff, kan kunne granskes med blick for det historiske. Det synes blant annet å finnes lite gransking av *Grenser*, selv om denne romanen i Andersens litteraturhistorie (2012) er blant de mest omtalte av Jacobsens romaner. Det er altså flere titler hos Jacobsen som bør kunne leses som en historiografisk metafiksjon.

Når jeg i min avhandling har lagt stor vekt på historiesynet i *Hoggerne* er det med en postmoderne tilnærming. Dette innebærer som innebærer et blick for det samfunnsmessige ved litteraturen. Jeg vil hevde at litteraturen kan og bør stå på barrikadene: den bør omtale historie, drøfte den og komme med innspill i historiediskursen. Det betyr ikke at de estetiske aspektene ved litteratur kan overses. Den historiske romanen, med *Hoggerne* som et nærliggende eksempel, kan framvise at både historie og fortelling er tilstede uten at noen av sidene svekkes nevneverdig. Den postmoderne historiske romanen er problematiserende og kan minne leseren om at historiens gjemte, glemt og undertrykte sider også er en del av historien. Derfor kan den, i tillegg til sin estetiske utstråling, være et innlegg i samfunnsdebatten. Slik kan den historiske roman være en måte å påvirke kollektive forestillinger om vår fortid.

Litteratur

- Aamodtsbakken, Bente. 2010. "Gammelt stoff i ny innpakning – inspirasjonskilder for Roy Jacobsens *Frost* (2003)" i Jørgen Magnus Sejersted (red.) og Erik Vassenden (red.), *Norsk litterær årbok 2010*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Andersen, Per Thomas. 2012. *Norsk litteraturhistorie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Appel, Erik, Börje Backström, Kai Brunila, Carl-Erik Bruun, Per-Olof Ekman, Frank Jernström, Jarl Kronlund, Orvar Nilsson og Anssi Vuorenmaa. 2001. *Finland i krig. 1939-1940 första delen*. Redigert av Henrik Ekberg. Schildts, Helsingfors.
- Aristoteles. 2008. *Poetik*. Oversatt av Øivind Andersen. Vidarforlaget, Oslo.
- Barthes, Roland. 1989. *The Rustle of Language*. Oversatt av Richard Howard. University of California Press, Berkeley.
- Berulfsen, Bjarne og Dag Gundersen. 1999. *Fremmedord blå ordbok*. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Boswell, James. 1951. *Samuel Johnsons liv*. Oversatt av Solveig Tunvold. Aschehoug, Oslo.
- Boswell, James. 1963. *Boswell's Life of Johnson. In two volumes. Volume two*. Dent, London.
- Brekke, Paal. 1993. *Roerne fra Itaka. En ring av dikt*. Aschehoug, Oslo.
- Brunila, Kai. 2001. "Landstridskrafteina" i Henrik Ekberg [red.], Erik Appel, Börje Backström, Kai Brunila, Carl-Erik Bruun, Per-Olof Ekman, Frank Jernström, Jarl Kronlund, Orvar Nilsson og Anssi Vuorenmaa, *Finland i krig. 1939-1940 första delen*, s. 96-167. Schildts, Helsingfors.
- de Groot, Jerome. 2010. *The Historical Novel*. Routledge, London.
- Eagleton, Terry. 1983. *Literary Theory. An Introduction*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Edwards, Robert. 2008. *Hvit død. Russlands krig mot Finland 1939-40*. Oversatt av Roger Ødegaard og Morten Sand Andersen. Vega, Oslo.
- Genette, Gérard. 1997a. *Palimpsests. Literature in the Second Degree*. Oversatt av Channa Newman og Claude Doubinsky. University of Nebraska Press, Lincoln.
- Genette, Gérard. 1997b. *Paratexts. Thresholds of interpretation*. Oversatt av Jane. E. Lewin. Cambridge University Press, Cambridge.
- Gisle, Jon 2007. "korrupsjon" i Jon Gisle (red.), *Jusleksikon*, s. 179. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Granlid, Hans O. 1964. *Då som nu. Historiska romaner i översikt och analys*. Natur och kultur, Stockholm.

- Guttu, Tor (red.). 2005. *Norsk ordbok med 1000 illustrasjoner. Riksmål og moderat bokmål*. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Homer. 1996. *Odysseen*. Oversatt av P. Østbye. Gyldendal, Oslo.
- Hugo, Victor. 1998. *Ringeren i Notre-Dame*. Oversatt til norsk av Cecilie Krog etter svensk utgave av Gustav Sandgren. De norske Bokklubbene, Oslo.
- Hutcheon, Linda. 1988. *A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction*. Routledge, New York.
- Jacobsen, Roy. 1987. *Det nye vannet. Roman*. Cappelen, Oslo.
- Jacobsen, Roy. 1995. *Trygve Bratteli. En fortelling*. Cappelen, Oslo.
- Jacobsen, Roy. 1999. *Grenser. Roman*. Cappelen, Oslo.
- Jacobsen, Roy. 2003. *Frost. Roman*. Cappelen, Oslo.
- Jacobsen, Roy. 2005. *Hoggerne. Roman*. Cappelen, Oslo.
- Jacobsen, Roy. 2007. *The Burnt-Out Town of Miracles*. Oversatt av Don Bartlett og Don Shaw. John Murray, London.
- Jacobsen, Roy. 2011. "Vedhogst" i Lars Mytting, *Hel ved. Alt om hogging, stabling og tørking - og vedfyringens sjel*, s. 5-7. Kagge, Oslo.
- Johansson, Gunnar. 1940. *Vi ville inte dö*. Albert Bonniers, Stockholm.
- Joyce, James. 1999. *Ulysses*. Oversatt av Olav Angell. Cappelen, Oslo.
- Kinnunen, Tiina og Markku Jokisipilä. 2012. "Shifting Images of "Our Wars". Finnish Memory Culture of World War II" i Tiina Kinnunen og Ville Kivimäki, *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, s. 435-482. Brill, Leiden.
- Lagerkvist, Pär. 1920. *Det eviga leendet*. Albert Bonniers, Stockholm.
- Linna, Väinö. 2001. *Ukjent soldat*. Oversatt Odd Bang-Hansen. Cappelen, Oslo.
- Lothe, Jacob. 2007a. "biografi" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 24-25. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lothe, Jacob. 2007b. "forteller" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 71-72. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lothe, Jacob. 2007c. "historiografi" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 87-88. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lothe, Jacob, Christian Refsum og Unni Solberg. 2007d. "helt/heltinne" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 84. Kunnskapsforlaget, Oslo.

- Lothe, Jacob, Christian Refsum og Unni Solberg. 2007e. "parabel" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 165. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lothe, Jacob, Christian Refsum og Unni Solberg. 2007f. "paratekst" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 166. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Lukács, Georg. 1969. *The Historical Novel*. Oversatt av Hanna og Stanley Mitchell. Penguin, Harmondsworth.
- Lundemo, Trygve. 2005. *Det gode mennesket i krig*. Adresseavisa, 19. september 2005 [sitert 1. november 2012]. Tilgjengelig på <<http://www.adressa.no/kultur/article565030.ece?S%C3%B8k=Send+foresp%C3%B8rsel>>.
- Meinander, Henrik. 2012. "Finland and the Great Powers in World War II. Ideologies, Geopolitics, Diplomacy" i Tiina Kinnunen og Ville Kivimäki, *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, s. 49-91. Brill, Leiden.
- Meisingset, Kristian. 2005. "Hoggerne – forventninger som faller" i *Bøygen* nr. 4 2005, s. 92-94.
- Mytting, Lars. 2011. *Hel ved. Alt om hogging, stabling og tørking – og vedfyringens sjel*. Kagge, Oslo.
- Norheim, Jørgen. 2009. "Litteratur som kollektivt minne" i *Syn og segn* nr. 3 2009, s. 64-73.
- Norland, Heidi. 2003. "Innledning" i Hayden White, *Historie og fortelling*, s. 7-28. Pax, Oslo.
- Paasilinna, Arto. 2004. *Harens år*. Oversatt av Nøste Kendzior. Aschehoug, Oslo.
- Palolampi, Erkki. 1941. *Kollaafrenten håller*. Oversatt av B. G. Geijer. Norstedts, Stockholm.
- Refsum, Christian. 2007a. "lingvistisk vending" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 123-124. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Refsum, Christian. 2007b. "postmodernisme" i Jacob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg, *Litteraturvitenskapelig leksikon*, s. 175-176. Kunnskapsforlaget, Oslo.
- Remarque, Erich Maria. 1993. *Intet nytt fra Vestfronten*. Oversatt av Ragnar Kvam. Aventura, Oslo.
- Riffaterre, Michael. 1978. *Semiotics of Poetry*. Indiana University Press, Bloomington.
- Rønning, Anne Birgitte. 1996. *Historiens diskurser. Historiske romaner mellom fiksjon og historieskriving*. Nr. 8, *Acta Humaniora*. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Rønning, Anne Birgitte. 2009. "Historie og fiksjon. Til felles nytte og behag?" i *Arr Idéhistorisk tidsskrift* nr. 3-4 2009, s. 31-37.
- Saussure, Ferdinand de. 1983. *Course in General Linguistics*. Oversatt av Roy Harris. Duckworth, London.

- Shaw, Harry E. 1991. "The historical novel" i Martin Goyle, Peter Garside, Malcolm Kelsall og John Peck, *Encyclopedia of Literature and Criticism*, s. 531-543. Routledge, London.
- Siilasvuo, Hjalmar. 1941. *Kampene om Suomussalmi*. Oversatt til norsk av ukjent forfatter etter svensk av Hans Lorange. Aschehoug, Oslo.
- Sivertsen, Steinar. 2005. *En storartet forteller*. Aftenbladet, 23. september 2005 [sitert 1. november 2012]. Tilgjengelig på <http://www.aftenbladet.no/kultur/anmeldelser/bokanmeldelser/article222128.ece> >.
- Store norske leksikon 2005-2007. *brente jords taktikk* [sitert 1. november 2012]. Tilgjengelig på http://snl.no/brente_jords_taktikk >.
- Store norske leksikon 2005-2007. *forræderi* [sitert 1. november 2012]. Tilgjengelig på <http://snl.no/forr%C3%A6deri> >.
- Store norske leksikon 2005-2007. *motti* [sitert 1. november 2012]. Tilgjengelig på <http://snl.no/motti> >.
- Svensen, Åsfrid. 1985. *Tekstens mønstre. Innføring i litterær analyse*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Tuunainen, Pasi. 2012. "The Finnish Army at War Operations and Soldiers, 1939-45" i Tiina Kinnunen og Ville Kivimäki, *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*, s. 139-188. Brill, Leiden.
- Tuuri, Antti. 1988. *Vinterkrigen. En beretning*. Oversatt av Nøste Kendzior og Carsten Ohlmann. Hekla, København.
- Undset, Sigrid. 1909. *Fortællingen om Viga-Ljot og Vigdis*. Aschehoug, Kristiania [Oslo].
- Vinje, Eiliv. 1993. *Tekst og tolkning. Innføring i litterær analyse*. Ad Notam Gyldendal, Bergen.
- White, Hayden. 1975. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. The John Hopkins University Press, Baltimore.
- White, Hayden. 2003. *Historie og fortelling. Utvalgte essay*. Oversatt av Kari og Kjell Risvik. Pax, Oslo.